

21. Yüzyılda Türkiye'nin Stratejik Özerklik Arayışı: Orta Doğu ve Afrika'da Alt-Emperyalist Rolünü Yönlendirmesi

Bülent Gökay¹

1. Giriş

1960'larda ortaya çıkan **alt-emperyalizm (sub-imperialism)** teorisi, son otuz yılda giderek daha fazla ilgi gördü. Çok sayıda araştırmacı, Türkiye'yi alt-emperyalist bir güç için dikkat çekici bir örnek olarak öne çıkartıyo; ülkenin bölgesel bağlamdaki etkili rolünü ve stratejik hedeflerini ortaya koyuyor. Son otuz yıl içerisinde Türkiye, Avrupa Birliği, Orta Doğu ve Orta Asya'nın kesişim noktasında yer alan üretim ağlarına entegre olmuş önemli bir sanayi ekonomisine dönüştü. Bu kavram, Türkiye'nin hem emperyalizmin bir nesnesi hem de kendi etki alanlarında emperyalist uygulamalara aktif katılan bir aktör olabileceğini; aynı zamanda zaman zaman geleneksel emperyalist güçlere meydan okuyabildiğini göstermektedir.

Türkiye'nin alt-emperyalist politikalarını anlamak için, küresel sistem içerisindeki kırılan konumunu kavramak büyük önem taşıyor. 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, küresel ekonominin örgütlenmesinde hegemon gücün hâkimiyetini ciddi biçimde sarsan büyük değişimlere yol açtı. ABD'nin görelî gerilemesi 21. yüzyılda daha görünür hale geldikçe, çeşitli bölgeler ve devletler üzerindeki Amerikan hegemonyasında da belirgin bir azalma yaşanıyor. Küresel hiyerarşinin zirvesindeki ABD'nin sanayi gücünün zayıflaması, Orta Doğu'dan kısmen çekilmesi ve çok kutuplu dünyada Rusya ve Çin gibi alternatif güçlerin yükselişi, alt-emperyalist devletlerin hareket kapasitesini daha da artırıyor. Dünyanın jeopolitik açıdan en stratejik bölgelerinden birinde bulunan Türkiye, Orta Doğu, Afrika ve Doğu Avrasya'da ABD-Rusya/Çin rekabetinden yararlanarak bu bölgelerde ve ötesinde nüfuzunu genişletiyor.

Özellikle dikkat çekici olan husus, Türkiye'nin alt-emperyalist hedeflerinin yalnızca yakın çevresi olan Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya ile sınırlı kalmayıp, Afrika'ya da uzanmasıdır. Parasal açıdan Avrupa, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımlarının (DYY) en büyük bölümünü almaya devam etmekteyse de, 2015'ten bu yana en hızlı artış Afrika'da gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik *doğrudan yatırımları* hızla büyümüş, 2021 itibarıyla 6 milyar doları aşmış ve bazı tahminlere göre 10 milyar dolara yaklaşmıştır. Türk şirketleri, tekstil ve enerji gibi sektörlerde 1.150'den fazla projeye faaliyet göstermekte olup; 85 milyar doları aşan inşaat projeleriyle desteklenen

¹ Bülent Gökay, İngiltere'de Keele Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler profesörüdür. Bu makale, onun yayınlanmamış İngilizce makalesinden S. Ertaç tarafından dilimize kazandırılmıştır.

yatırımların başlıca hedef ülkeleri Etiyopya, Mısır, Fas, Nijerya, Mali, Senegal ve Fildişi Sahili'dir. (*Türkiye Today*, 2026).

Türkiye'nin Afrika'daki varlığı yalnızca ekonomik çıkarlardan ibaret olmaktan çıkmış ve kapsamlı bir stratejik ortaklığa dönüşmüştür. 2026 yılı itibarıyla Ankara, askeri işbirliği ve kültürel diplomasi araçlarını kullanarak kendisini önemli bir “*Afro-Avrasya gücü*” ve geleneksel Batılı ya da Çinli etkilere karşı uygulanabilir bir alternatif olarak konumlandırmaya çalışmaktadır (İbrahim, 2022).

Bu makalede, 21. yüzyıldaki küresel güç dengeleri tartışmalarında giderek daha fazla önem kazanan **alt-emperyalizm** kavramını derinlemesine inceleyeceğiz. İlk olarak, kavramın kökenlerini ele alacak; tarihsel bağlamını, temel özelliklerini ve bir alt-emperyalist gücü geleneksel emperyal güçlerden ayıran belirleyici nitelikleri inceleyeceğiz. Bu kuramsal çerçeve, 21. yüzyılda ortaya çıkan belirli jeopolitik, ekonomik ve toplumsal koşulların, bazı yükselen ekonomilerin alt-emperyalist güçler olarak yükselmesine nasıl olanak sağladığını analiz etmemize zemin hazırlayacaktır.

Daha sonra odağımızı, son yıllarda giderek daha fazla alt-emperyalist bir güç rolü üstlenen Türkiye'ye çevireceğiz. Türkiye'nin nüfuzunu sınırlarının ötesine taşıma arzusunu şekillendiren özgün koşulları ve belirleyici faktörleri inceleyerek, bu dönüşümü hem mümkün kılan hem de teşvik eden bölgesel ve küresel jeopolitik dinamiklerin karmaşık etkileşimini ortaya koyacağız.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin alt-emperyalist hedefler doğrultusunda izlediği dış politikayı şekillendiren iç siyasi ve ekonomik gelişmeleri de ele alacağız. Bu inceleme; önemli siyasi dönüşümleri, ekonomik reformları ve liderlik değişimlerini kapsayacak, bunların Türkiye'nin dış ilişkiler yaklaşımı ile komşu bölgelerdeki stratejik çıkarlarını nasıl etkilediğini değerlendirecektir. Bu farklı analiz katmanlarını bir araya getirerek, Türkiye'nin çağdaş küresel sistem içerisindeki alt-emperyalist rolüne dair kapsamlı bir anlayış sunmayı amaçlıyoruz.

2. Ruy Mauro Marini'ye Göre Alt-Emperyalizm

Ünlü Uruguaylı yazar Eduardo Galeano, *The Open Veins of Latin America* (Latin Amerika'nın Açık Damarları) adlı eserinde Paraguay'ın 1870'lerde maruz kaldığı yıkıcı savaşı çarpıcı bir şekilde anlatır. Soykırım niteliği taşıyan ve rejim değişikliği amacı güden bu savaş, Paraguay'ın komşuları olan Arjantin, Uruguay ve Brezilya'dan oluşan Üçlü İttifak (Triple Alliance) tarafından yürütülmüştür. İttifakın eylemleri büyük ölçüde Britanya emperyalizminin çıkarları tarafından yönlendirilmiş ve bölgedeki daha geniş sömürü düzeninin bir yansıması olmuştur.

Bu çatışmanın merkezinde, ülkesinin egemenliğini ve çıkarlarını kararlılıkla savunan Paraguay Devlet Başkanı Solano López yer alıyordu. Ancak bu kararlılık sonunda savaş meydanında hayatını kaybetmesine yol açmış ve savaşın seyrinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Çatışmanın Paraguay üzerindeki etkileri felaket boyutundaydı.

Ülke yaklaşık 56.000 mil kare (yaklaşık 145.000 km²) toprak kaybetmiş; bu kayıp, Paraguay'ın coğrafyasını ve istikrarını kalıcı biçimde değiştirmiştir.

Daha da çarpıcı olan ise nüfus üzerindeki etkisiydi. Paraguay'ın nüfusunun yaklaşık %83,3 oranında azaldığı tahmin edilmektedir. Bu demografik felaket, etkileri nesiller boyunca hissedilecek derin yaralar bırakmıştır. Galeano, Paraguay'ın karşı karşıya kaldığı bu durumu “*emperyalizmin ve alt-emperyalizmin çifte yükü*” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca alt-emperyalizmin “binlerce yüzü olduğunu” belirterek, küçük ulusların sömürülmesini sürdüren bölgesel güç ilişkilerinin karmaşık ve çoğu zaman sinsî doğasına dikkat çekmektedir. Galeano, eserinde Latin Amerika'yı uzun süredir etkisi altında tutan tarihsel adaletsizlikleri gözler önüne sermekte ve bu tarihsel mağduriyetlerin tanınması ve giderilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Galeano, 1973: 188–195).

"Alt-emperyalizm" terimi ilk kez Brezilyalı düşünür ve iktisatçı Ruy Mauro Marini tarafından akademik olarak geliştirilmiştir. Marini'nin öncü çalışmaları, özellikle Latin Amerika araştırmalarında bu kavramın anlaşılması üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Marini, alt-emperyalizm tezini ilk kez Aralık 1965'te *Brazilian Interdependence and Imperialist Integration* başlıklı makalesinde ortaya koymuştur. [Monthly Review](#) dergisinde yayımlanan bu çalışma, yalnızca alt-emperyalizm üzerine sonraki tartışmaların temelini atmakla kalmamış, aynı zamanda Brezilya ile emperyal güçler arasındaki karmaşık ilişkileri de açıklığa kavuşturmuştur. Böylece bölgesel bütünleşme ve bağımlılık ilişkilerinin karmaşıklığını gözler önüne sermiştir (Marini, 1965).

Marini, alt-emperyalizmi kapsamlı biçimde inceleyerek onun özelliklerini ve sonuçlarını ayrıntılı şekilde analiz etmiştir. Ortaya koyduğu eleştirel perspektif, orta büyüklükteki bazı ülkelerin emperyalizmin karmaşık yapısı içinde daha zayıf devletler üzerinde nüfuz kurarak nasıl alt-emperyalist güçlere dönüştüğünü açıklamaktadır. Günümüzde dahi Marini'nin argümanları ve kuramsal çerçevesi, Latin Amerika'da ve dünyanın diğer bölgelerinde güç ve bağımlılık ilişkilerini inceleyen araştırmacılar için önemli bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

Marini'nin analizinin merkezinde, *eşitsiz mübadele ve değer transferi* (unequal exchange and value transfer) kavramları yer almaktadır. Marini bu süreçleri, *zengin ülkelerin ekonomik açıdan daha zayıf ülkelere emek ve kaynakları sistematik biçimde çekip almalarına olanak sağlayan çok boyutlu mekanizmalar* olarak ele alır. Bu mekanizmalar temel olarak şu ilkeye dayanır: Gelişmiş ülkeler, yoksul ülkelere büyük miktarda emek gücü ve doğal kaynağı gerçek değerlerinin yalnızca küçük bir kısmını ödeyerek elde edebilmektedir. Bu asimetrik ilişki, ekonomik ve siyasi güç dengesizliğini açıkça ortaya koymakta; yaratılan değer büyük ölçüde zengin ülkelerin lehine aktığını göstermektedir.

Bu dengesizlik, emek ve kaynak değişiminden doğan refahın esas olarak gelişmiş ülkelere fayda sağladığı yapısal bir düzen yaratmaktadır. Buna karşılık, bu girdileri sağlayan ülkeler son derece sınırlı getiriler elde etmektedir. Sonuç olarak servetin ve kalkınma fırsatlarının belirli ülkelere yoğunlaştığı adaletsiz bir sistem yeniden üretilmekte; küresel Kuzey ile küresel Güney arasındaki mevcut güç eşitsizlikleri daha

da derinleşmektedir. Marini, eşitsiz mücadelenin etkilerinin yalnızca ekonomik olmadığını; aynı zamanda toplumsal ve siyasal sonuçlar doğurduğunu, yoksul ülkelerde adil kalkınma ve sürdürülebilir büyümenin önünde ciddi engeller oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Marini, çağdaşlarının çoğundan farklı olarak, emperyalizm, küreselleşme ve dünya sistemi meselelerini Karl Marx'ın sermaye birikimi teorisini yeniden yorumlayarak ele almıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde, ülkeler arasındaki eşitsiz mücadeleyi sürdüren çeşitli mekanizmaları ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Bunlardan biri, Batılı şirketlerin lehine işleyen katı patent rejimleridir. Bu rejimler, çok uluslu şirketlerin Küresel Güney'de bulunan değerli kaynaklar üzerinde kontrol kurmalarına ve bu kontrolü sürdürmelerine olanak tanımakta; böylece yerel ekonomilerin gelişimini engellemekte ve temel teknolojilere erişimi sınırlandırmaktadır.

Buna ek olarak Marini, petrol gibi *stratejik emtiaların ABD doları üzerinden fiyatlandırılması uygulamasına* dikkat çekmektedir. Bu uygulama yalnızca ABD merkezli finans sistemine bağımlılığı artırmakla kalmamakta, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ni ayrıcalıklı konuma yerleştiren küresel bir hiyerarşiyi de *yeniden üretmektedir*. Böylece diğer ülkeler, ABD'nin ekonomik tercih ve politikalarına bağımlı hale gelmektedir.

Marini, 1973 yılında yayımlanan *The Dialectics of Dependency* (Bağımlılığın Diyalektiği) adlı etkili eserinde, azgelişmişliğin nedenlerini ülkelerin içsel eksikliklerinde arayan yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bunun yerine, çevre ülkelerdeki yoksulluğun, gelişmiş Batılı ekonomilerden oluşan “merkezin” zenginliğini sürdürmek ve artırmak için yapısal olarak gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle, çevrenin yoksulluğu ve bağımlılığı, “merkezin” refahının ve sermaye birikiminin temel koşullarından biridir. Bu nedenle *azgelişmişlik, sistemin bir kusuru değil; küresel kapitalist düzenin işleyişinin ayrılmaz bir parçasıdır*.

Marini, eleştirel incelemesinde, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer Batılı finans kuruluşları tarafından verilen kredilere getirilen çoğu zaman sert ve zararlı koşulları ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Bu krediler sıklıkla ekonomik istikrarsızlığı daha da derinleştiren ağır şartlar içermekte ve borç alan ülkeler için son derece kırılgan bir durum yaratmaktadır. Bunun sonucunda bu ülkeler, sorunlarını sürekli yeniden üreten bir borç ve bağımlılık döngüsünün içine hapsolmektedir.

Buna ek olarak Marini, Batılı ülkelerin silah satışları ve askerî eğitim programlarındaki rolüne dikkat çekmektedir. Ona göre bu uygulamalar, Batı'nın jeopolitik nüfuzunu pekiştirirken aynı zamanda Küresel Güney'deki hükümetlerin Batılı güçlerin yönlendirmelerine uymasını sağlamaktadır. Yaptırımlar, darbeler, işgaller ve çeşitli “renkli devrimler” tehdidi de hükümetleri belirlenen ekonomik ve siyasi çizgiden sapmamaya zorlayan bir baskı aracı işlevi görmektedir. Bu mekanizmalar, söz konusu ülkelere alternatif politikaların ciddi sonuçlar doğurabileceğini sürekli hatırlatmaktadır.

Marini, belirli koşullar altında çeşitli faktörlerin etkileşiminin *alt-emperyalizmin ortaya çıkmasına* yol açabileceğini savunmakta, *alt-emperyalizmi, tekelci sermaye ve finans*

sermayesinin egemen olduğu bir aşamaya ulaşmış bağımlı bir ekonominin dışavurumu olarak tanımlamaktadır. Marini’ye göre alt-emperyalizm, küresel bağlamda bağımlı ekonomik ilişkilerin daha geniş sonuçlarını anlamak açısından temel öneme sahip iki unsurdan oluşmaktadır.

Marini’nin belirttiği *ilk* unsur, ABD hegemonyasının genel çerçevesi içinde faaliyet gösteren “görece özerk” *yayılmacı* politikadır. Bu durum, daha geniş sistemsel çıkarlarla uyumlu olmakla birlikte belirli ölçüde bağımsız hareket etme kapasitesine işaret etmektedir.

İkinci unsur ise Marini’nin “orta düzeyde organik sermaye bileşimi” olarak tanımladığı yapıdır. Marini bu analiz aracılığıyla, dünya sistemi içinde bir “ara katmanın” (middle strata) ortaya çıkmasının kapitalist sermaye birikiminin genişlemesinin doğal bir sonucu olduğunu göstermektedir.

1960’lar ve 1970’ler boyunca Marini, Brezilya’nın Latin Amerika içindeki özgün konumuna dair güçlü bir tez ortaya koymuştur. Ona göre *Brezilya*, orta düzeyde organik sermaye bileşimi ile görece özerk yayılmacı bir politikanın benzersiz birleşimine sahipti. Bu özellikler Brezilya’nın karşı karşıya kaldığı karmaşık ekonomik ve siyasi sorunlarla başa çıkmasını sağlamış ve onu bölgedeki diğer ülkelerden farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Marini’nin ilk çalışmalarından bu yana çok sayıda araştırmacı bu konu üzerine yoğunlaştı ve alt-emperyalizmin tanımı ile özelliklerini inceleyen kapsamlı bir literatür oluştu. Bu çalışmalar, hem 1960’lar ve 1970’lerin tarihsel deneyimlerini hem de güncel gelişmeleri kapsayarak alt-emperyalist güçlerin küresel siyasal ekonomi içindeki rolüne dair anlayışımızı daha da geliştirmiştir (Flores, 2023; Mahjoub, 2025).

Bu alandaki araştırmalar, genellikle “orta güçler” (middle powers) olarak adlandırılan *sınırlı sayıdaki orta büyüklükteki devletlerin alt-emperyalist olarak nitelendirilebileceğini* ortaya koymaktadır. Bir ülkenin bu niteliği kazanabilmesi için çeşitli yetenek ve kapasitelere sahip olması gerekmektedir. Bunlar arasında:

- Askerî ve siyasi gücünü ulusal sınırlarının ötesine yansıtabilme kapasitesi,
- Daha büyük ve güçlü devletlerle stratejik ittifaklar kurabilme yeteneği,
- Bölgesel siyaseti önemli ölçüde şekillendirebilecek düzeyde nüfuz sahibi olması,
- Daha küçük ve zayıf komşu ülkeler üzerinde ekonomik etki ve kontrol kurabilme gücü,

gibi özellikler yer almaktadır. Bu nitelikler, bir devletin yalnızca bölgesel bir aktör olmaktan çıkıp alt-emperyalist bir güç olarak değerlendirilmesinin *temel ölçütlerini* oluşturmaktadır.

Bu ölçütler, alt-emperyalist ülkelerin küresel güç hiyerarşisi içerisinde kendilerine özgü bir konum edinmelerini sağlamaktadır. Alt-emperyalist devletler genellikle kendi bölgelerinde *bölgesel hegemonya* kurarak yakın çevreleri üzerinde *üstünlük* tesis ederler. Bununla birlikte, daha güçlü devletlerle olan ilişkileri “*antagonistik bağımlılık*”

olarak adlandırılabilir bir nitelik taşır; yani bu ilişkiler hem bağımlılık hem de çatışma unsurlarını aynı anda içerir.

Bu dinamik, ayrıca *sermayenin aşırı birikimi (capital overaccumulation)* olgusuyla da güçlenmektedir. Söz konusu ülkeler, bölgesel nüfuz sağlayabilecek düzeyde fazlalaşmış (excess) ekonomik kaynakları kendi bünyelerinde yoğunlaştırırken, aynı zamanda küresel ekonomik sistem içerisinde kendilerine biçilen *ikincil iş bölümü* nedeniyle daha alt bir konumda yer almaktadırlar. Bu birbiriyle bağlantılı unsurlar, alt-emperyalist devletlerin küresel kapitalizm içindeki karmaşık rolünü ortaya koymaktadır. *Bu devletler, bir yandan bölgesel güç olma hedeflerini sürdürürken diğer yandan daha güçlü küresel aktörlere olan bağımlılıklarını yönetmek zorunda kalmaktadırlar.* (Amaral, 2025).

Yirmibirinci yüzyılın kendine özgü koşullarının bazı orta büyüklükteki ekonomilerin alt-emperyalist aktörler olarak yükselişini nasıl mümkün kıldığını incelemek büyük önem taşımaktadır. Bu olgu, 1960'lar ve 1970'lerde görülen alt-emperyalizm biçimlerinden belirgin şekilde farklıdır. Küreselleşmenin hızla yayılması, Batı kapitalizminin giderek daha fazla finansallaşması, ticaret ilişkilerindeki dönüşümler ve küresel jeopolitiğin değişen yapısı gibi birbirine bağlı çeşitli faktörler, bu ekonomilerin kendi bölgelerinde daha güçlü ve görünür aktörler haline gelmelerine olanak tanımaktadır.

Bu çağdaş dinamiklerin incelenmesi, söz konusu *orta ölçekli bölgesel güçlerin* hem çevrelerindeki daha zayıf ülkelerle hem de küresel ölçekte etkili ekonomilerle ilişkilerini nasıl yönettiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu ülkelerin yeni elde ettikleri konumları nasıl kullandıkları ve bölgesel nüfuzlarını nasıl genişlettikleri incelendiğinde, 21. yüzyılı karakterize eden yeni ekonomik ve siyasi güç ilişkileri daha iyi anlaşılabilir. Böylece günümüz dünyasında alt-emperyalist güçlerin yükselişine yol açan koşullar daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

3. Soğuk Savaş Sonrası Alt-Emperyalist Güçler İçin Bölgesel Alanların Ortaya Çıkışı

Soğuk Savaş sonrası dönem ve finansallaşmış kapitalizmin yaşadığı kriz, genellikle “bölgesel alt-merkezler” olarak adlandırılan bazı orta ölçekli güçlere alt-emperyalist stratejiler benimseme fırsatı sunmuştur. Bu stratejiler, söz konusu devletlerin küresel sermayenin genişlemesine katkıda bulunurken aynı zamanda kendi bölgesel hinterlandlarında *kendi ulusal çıkarlarını* takip etmelerine olanak sağlamıştır.

Bu olgu, çoğunlukla BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ile Türkiye ve Nijerya gibi diğer yükselen güçler bağlamında incelenmektedir. Bu devletler, neoliberal küreselleşmeye alternatif oluşturmak yerine, çoğu zaman onun uygulayıcıları ve taşıyıcıları olarak hareket etmektedir.

Türkiye, Orta Doğu, Afrika Boynuzu ve Sahra Altı Afrika’da giderek daha özerk bir nüfuz alanı geliştirmiştir. Benzer şekilde Hindistan, Brezilya, Nijerya, Etiyopya, Suudi Arabistan ve Endonezya gibi ülkeler de bölgesel üstünlüklerini küresel ekonomideki artan etkileriyle dengelemeye çalışmaktadırlar.

Bu yeni dönemde Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri, özellikle Rusya ve Çin gibi eski rakiplerini Batı öncülüğündeki uluslararası sisteme entegre etmeyi hedeflemiştir. Bu sistem, *liberal ekonomik ve siyasal normlar* temelinde şekillendirilmiştir. Jeopolitiğe yönelik bu neoliberal yaklaşım, özellikle 21. yüzyılın ilk yıllarında belirgin hale gelmiş olup; ABD liderliği, daha yakın ilişkiler geliştirmeye ve demokratik yönetim modellerini teşvik etmeye çalışmaktadır. Bu çabalar zaman zaman istikrara veya ekonomik büyümeye tehdit olarak görülen ülkelerde *rejim değişikliği girişimlerini* de içermektedir.

Bu sürecin dinamikleri özellikle *Teröre Karşı Savaş (War on Terror)* döneminde (2001–2021) daha da belirginleşti. Bu çatışma yalnızca askerî stratejileri yeniden şekillendirmekle kalmadı, aynı zamanda iç ve dış politika alanları arasındaki sınırları da bulanıklaştırdı. Bu dönemde geliştirilen jeopolitik stratejiler hem içe dönük bir biçimde devletlerin kendi politikalarını ve kurumlarını şekillendirdi, hem de ulusal sınırları aşan bölgesel dinamikleri etkileyerek dışa dönük sonuçlar doğurdu.

Bunun sonucunda, geleneksel olarak “içerisi” (ulusal işler) ile “dışarısı” (uluslararası ilişkiler) arasında çizilen kesin sınırlar giderek belirsizleşmeye başladı. Bu iç içe geçme durumu, *karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkileri* yarattı; dış politika kararlarının etkileri iç siyasette derinden hissedilirken, iç siyasi gelişmeler de dış politikayı doğrudan etkilemeye başladı. Böylece jeopolitik ortam, *yerel çatışmaların çoğu zaman uluslararası eğilimlerden etkilendiği ve küresel politikaların yerel topluluklar üzerinde derin sonuçlar doğurduğu daha bağlantılı bir yapıya* dönüştü.

Neoliberal küreselleşmenin ve finansallaşmanın yükselişi, uluslararası ilişkilerin dinamiklerini köklü biçimde yeniden şekillendirmekte; bazı yükselen ekonomilerin ekonomik, siyasi ve askerî etkilerini ulusal sınırlarının ötesine taşımasına olanak sağlamaktadır. Bu ülkeler, *serbest piyasaları, sanayi üzerindeki düzenlemelerin kaldırılmasını ve ekonomik işleyişte devlet müdahalesinin önemli ölçüde azaltılmasını* savunan *neoliberal ilkeleri* benimsemişlerdir. Bunun sonucunda yalnızca kendi ekonomik büyümelerini hızlandırmakla kalmamış, aynı zamanda büyük miktarda yabancı yatırım çekerek küresel sahnede *alt-emperyalist güçler* olarak konumlanmışlardır.

Ancak Batılı emperyalizm bir alanda üstünlüğünü korumuştur: yükselen ekonomilerin sermaye hesaplarının Batı sermayesine açılması, bu çevre ekonomiler pahasına *spekülatif sermaye giriş ve çıkışlarının* önünü açmıştır. Bazı post-Keynesyen iktisatçıların “*bağımlı finansallaşma*” veya “*ikincil finansallaşma*” olarak adlandırdığı süreç tam da budur. Her hâlükârda bu dönüşüm, güç ilişkilerindeki değişimi ve devletler arasındaki artan karşılıklı bağımlılığı göstermektedir. Yükselen ekonomiler uluslararası arenada yeni roller üstlenmekte olup, kendi varlıklarını daha güçlü biçimde hissettirmeye başlamışlardır.

Sermaye birikiminin bölgesel taşıyıcıları olarak bu yükselen güçler, yalnızca kendi ülkelerinde neoliberal politikaları uygulamakla kalmamakta, aynı zamanda bunları komşu ekonomilere de yaymaktadırlar. Bu süreç, piyasa odaklı reformların teşvik edilmesini ve çok uluslu şirketlerin bölgedeki daha az gelişmiş ülkelere girişinin kolaylaştırılmasını içermektedir. Böylece BRICS ülkeleri ve diğer bazı yükselen ekonomiler, çoğu zaman komşu ülkelerin emek ve doğal kaynaklarından yararlanmakta; yerel sanayileri marjinalleştirerek eşitsizlikleri yeniden üreten sistemlerin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadırlar.

Bu alt-emperyalist güçler sıklıkla Batılı emperyalizmin genel hedefleriyle uyumlu hareket etmekte ve onları desteklemektedir. Neoliberal ideoloji ve uygulamaların yayılmasına aracılık ederek küresel kapitalizmin daha geniş yapısı içerisinde destekleyici bir katman işlevi görmektedirler. Sermaye hesaplarının açıklığının sağladığı finansal hareketlilik dışında düşünüldüğünde, bu ikili rol onlara hem ekonomik fayda sağlamakta, hem de Batılı finans sermayesinin çıkarlarını ilerletme imkânı vermektedir. Böylece uluslararası sistemdeki *hiyerarşik düzen yeniden üretilmektedir*.

Bu yükselen ekonomiler, faaliyetleri aracılığıyla yalnızca bölgesel ilişkileri değil, aynı zamanda küresel kapitalist sistemi de şekillendiren karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ağına katkıda bulunmaktadırlar.

Yirmibirinci yüzyılda *alt-emperyalizm* kavramı, *neoliberal küreselleşmenin karmaşık yapısını anlamak açısından* büyük önem taşımaktadır. Bu kavram, basit ikili karşıtlıkların ötesine geçen çok katmanlı güç ilişkilerini görünür kılmaktadır. *Alt-emperyalist güçler yalnızca kendi bölgelerindeki güç boşluklarını doldurmakla kalmaz; çoğu zaman emperyal yapıları yeniden üreten uygulamalara da katılırlar*. Bu süreç, söz konusu ülkelerin neoliberal ideolojilerin yaygınlaştırılması ve meşrulaştırılmasına gönüllü biçimde katkı sunmalarıyla gerçekleşmektedir. Bu katkı hem kendi ulusal sınırları içinde hem de daha geniş küresel sistemde etkili olmaktadır.

Neoliberal ilkeleri kendi çevre bölgelerine — çoğu zaman “hinterland” (nüfuz alanı olarak arka bahçe) olarak adlandırılan etki alanlarına — taşıyarak *alt-emperyalist devletler, küresel eşitsizlikleri azaltmak yerine çoğu zaman yeniden üretmekte ve sürdürmektedir*. Bu devletlerin ekonomik ilişkileri ve siyasi manevraları, serbest piyasaların yaygınlaştırılmasını, düzenleyici mekanizmaların ortadan kaldırılmasını ve ekonomik alanda devlet müdahalesinin azaltılmasını savunan küresel neoliberalizmin genel hedefleriyle sıklıkla *uyumludur*. Bu eğilim, söz konusu güçlerin etkisinin gerçek niteliğini sorgulamamızı gerektirmektedir.

Böylece şu önemli sorular gündeme gelmektedir: Bu devletler gerçekten dönüştürücü değişimin aktörleri midir? Yoksa uluslararası sistemde mevcut düzenin kararlı koruyucuları olarak mı hareket etmektedirler?

Küresel ekonomi dinamikleri içerisinde *bölgesel hâkimiyet ve sermaye birikimi* kavramları merkezi bir önem taşımaktadır. Afrika’da Güney Afrika, Güney Amerika’da Brezilya ve Orta Doğu’da Türkiye gibi alt-emperyalist güçler, Batılı merkez ülkelere

doğru gerçekleşen kaynak ve servet transferini kısmen dengeleyen önemli aktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu devletler, daha az gelişmiş komşu ülkelerle çoğu zaman sömürüye dayalı ilişkiler kurarak katmanlı bir ekonomik bağımlılık sistemi oluşturmaktadırlar. (Bond, 2025).

Bu olguyu daha derinlemesine anlamak için David Harvey'nin "*mekânsal-zamansal çözüm*" (spatio-temporal fix) kavramından yararlanabiliriz. Bu kavram, alt-emperyalist güçlerin sermayenin aşırı birikiminden kaynaklanan iç krizlere yanıt vermek amacıyla bölgesel genişlemeyi nasıl kullandıklarını açıklamak için uygulanabilir. Bu ülkeler çoğu zaman madencilik ve doğal kaynak çıkarımı gibi sömürüye dayalı sektörlerle ve büyük ölçekli altyapı projelerine yönelmektedir. Bu faaliyetler yalnızca ulusal çıkarlarına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda küresel neoliberal ağların ve ortak üretim ilişkilerinin daha geniş gündemiyle de uyum içindedir.

Yeni sermaye birikim merkezleri, *kendi fazla sermayelerini* ve işgüçlerini yönetebilmek için yeni mekânsal-zamansal çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle kriz eğilimlerini hafifletmek amacıyla *alt-emperyalist genişleme stratejilerine* başvurmaktadırlar. Geçmişte bu tür çözümler daha çok klasik emperyal güçler tarafından kullanılmış olsa da, *günümüzde orta düzey ekonomiler de fazla sermayelerini doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), krediler ve ticaret yoluyla bölgesel ya da daha zayıf komşu ülkelere ihraç etmektedir*. Bu süreç çoğu zaman eşitsiz ekolojik mücadelenin derinleşmesine ve doğal kaynakların daha yoğun sömürülmesine yol açmaktadır.

David Harvey'nin 2001 yılında belirttiği gibi, emperyal güçlerde olduğu gibi, yeni sermaye birikim merkezleri de kendi ekonomilerinde yeterince kârlı biçimde değerlendirilemeyen *fazla sermaye* için yeni mekânsal-zamansal çözümler aramaktadır. Harvey'in kuramsal çerçevesinde "*alt-emperyalizm*", yerleşik emperyal güçlerden gelen fazla sermayeyi başarıyla emmiş olan ve artık kendi iç aşırı birikim krizleriyle karşı karşıya kalan yeni orta düzey sermaye birikim merkezlerinin ortaya çıkışını ifade etmektedir. Harvey'e göre bu gelişmekte olan merkezler, artık ülke içinde kârlı biçimde yeniden yatırıma dönüştürülemeyen sermaye ve emek fazlalarını değerlendirebilmek için kendi mekânsal-zamansal çözümlerini bulmak zorundadır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve *Dünya Bankası* gibi önde gelen küresel kurumlar, neoliberal küreselleşme çerçevesinde sermaye ve kaynakların sınırlar ötesi hareketinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, alt-emperyalist ülkelerin ekonomik ortamlarını önemli ölçüde etkileyerek onlara çeşitli destek ve yönlendirmeler sunmakta, böylece söz konusu ülkelerin kendilerine özgü ekonomik sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır.

Ancak bu kurumlar, bir yandan bu ülkelere destek sağlarken diğer yandan komşu bölgelerde sömürüye dayalı ekonomik uygulamaların sürdürülmesine de katkıda bulunmaktadır. Çoğu zaman toplumsal eşitlikten ziyade *kârlılığı önceliklendiren* bu müdahaleler, gelişmeyi teşvik etmeyi amaçladıkları iddia edilse bile, hem yerel düzeyde hem de çevre bölgelerde yapısal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine yol açabilmektedir. Böylece ortaya bir paradoks çıkmaktadır: Kalkınmayı desteklemek amacıyla tasarlanan

politikalar, uygulamada çoğu zaman mevcut eşitsizlikleri pekiştiren sonuçlar doğurmaktadır.

Alt-emperyalist devletler, kemer sıkma politikaları, kamu varlıklarının özelleştirilmesi ve piyasa liberalleşmesi gibi neoliberal ekonomik politikaların sürdürülmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunu büyük ölçüde uluslararası finans kuruluşları tarafından dayatılan *koşullu krediler* (loan conditionality) aracılığıyla gerçekleştirirler. Bu koşullar, mali yardımın, söz konusu neoliberal reformların kabul edilmesine bağlanması anlamına gelir. Ayrıca bu devletler, bölgesel ticaret anlaşmaları yoluyla da bu politikaların ekonomilerine daha derin biçimde yerleşmesini sağlamaktadır.

Bu süreç çoğu zaman, serbest piyasa kapitalizmini ve devlet müdahalesinin azaltılmasını savunan ekonomik politika önerileri bütünü olan ve “Washington Uzlaşısı” (Washington Consensus) olarak bilinen yaklaşımın yeniden güçlenmesine yol açmaktadır. İlginç olan nokta, *alt-emperyalist devletlerin küresel ekonomik yapı üzerindeki Batı egemenliğini ve etkisini kamuoyu önünde eleştirebilmelerine rağmen, uygulamada çoğu zaman Batı’nın daha geniş ekonomik öncelikleriyle uyumlu hareket etmeleridir*. Bu çelişki, yerel siyasi çıkarlarla küresel ekonomik baskılar arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koymaktadır. Böylece *alt-emperyalist devletler, eleştirdikleri bir sistemin hem uygulayıcıları hem de isteksiz katılımcıları haline gelmektedirler*.

Bu dinamiğin temel unsurlarından biri “*süper-sömürü*” (*super-exploitation*) kavramıdır. Süper-sömürü, genellikle Küresel Güney’de yer alan alt-emperyalist güçlerin, hem kendi işgüçlerinden hem de etki alanları içerisindeki daha az gelişmiş ülkelerden mümkün olan en yüksek artı değeri elde etmek amacıyla *yoğun sömürü yöntemleri* kullanmalarını ifade eder.

Bu stratejiler çoğu zaman *çalışma koşullarının ağırlaştırılmasını, ücretlerin düşürülmesini ve işçi haklarının sınırlandırılmasını* içerir. Alt-emperyalist devletlerin bölgesel etki alanlarında uygulanan bu politikalar sonucunda işçiler, çok düşük ücretler karşılığında daha fazla emek harcamaya zorlanmakta ve ekonomik açıdan güvencesiz koşullarda yaşamaya devam etmektedirler. Böylece ortaya çıkan artı değer, iktidar sahibi kesimlerin servet birikimine katkıda bulunurken, emekçiler bu zenginlikten son derece sınırlı pay almaktadır.

Bu sömürü biçimleri arasında:

- Son derece düşük ücretler,
- Ağır ve güvencesiz çalışma koşulları,
- İşçi haklarının zayıf korunması,
- Sendikal faaliyetlerin sınırlandırılması,

gibi uygulamalar yer almaktadır.

Bu yoğun sömürü sayesinde *alt-empyralist aktörler* yalnızca kendi ekonomik konumlarını güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda küresel değer zincirlerinin ayrılmaz parçaları haline gelirler.

Küresel değer zincirleri, mal ve hizmetlerin üretimden tüketime kadar farklı ülkeler arasında dolaştığı birbirine bağlı ağları ifade etmektedir. Bu ağlar hem yerel sermaye gruplarına hem de uluslararası neoliberal sisteme fayda sağlamaktadır. İşçilerden elde edilen artı değer, bölgesel güç odaklarının servet birikimini hızlandırırken aynı zamanda küresel piyasalardaki taleplerin karşılanmasına da hizmet etmektedir.

Sonuç olarak *süper-sömürü*, hem yerel ekonomilerin hem de uluslararası kapitalist çıkarların sürdürülmesi ve genişletilmesi açısından *kritik bir mekanizma* haline gelmektedir. Ancak bu süreç çoğu zaman işçilerin refahı, hakları ve yaşam koşulları pahasına gerçekleşmektedir. Böylece ekonomik büyüme ve sermaye birikimi sağlanırken, emekçilerin karşı karşıya kaldığı eşitsizlikler ve güvencesizlikler daha da derinleşmektedir.

Alt-empyralizm üzerine yaptığı analizde David Harvey, Küresel Güney’de yaşanan hızlı sanayileşmenin ve buna bağlı sermaye birikiminin önemli ölçüde bir *sermaye fazlası* yarattığını ileri sürmektedir. Harvey’ye göre bu fazla sermaye artık söz konusu ülkelerin iç pazarlarında etkili veya yeterince kârlı bir şekilde değerlendirilememektedir. *Sanayinin hızlı büyümesi sürekli yatırım getirileri beklentisi yaratmış olsa da, iç piyasalar doygunluğa ulaştıkça yeniden yatırım yapılabilecek alanlar giderek azalmıştır.* Sonuç olarak fazla sermaye, *ulusal sınırların ötesinde yeni yatırım alanları* aramaya başlamış ve bu durum söz konusu ülkeleri ekonomik etkilerini dışarıya doğru genişleten yatırım stratejileri izlemeye yöneltmiştir. Bu süreç çoğu zaman başka bölgelerin çıkarları pahasına gerçekleşmiştir. Harvey’in yorumu, alt-empyralizm bağlamında sermaye hareketlerinin karmaşık doğasını ve küresel ekonomik yapıların birbirine bağlılığını ortaya koymaktadır.

Bu yükselen güçlerin, kendi para birimlerinin değer kaybetmesini önlemek ve ekonomilerini güçlendirmek için fazla sermayelerini dışarıya ihraç etmeleri *gerekmektedir.* Bu süreç genellikle ekonomik açıdan daha kırılgan komşu ülkelerde gerçekleştirilen büyük ölçekli altyapı yatırımlarını içermektedir. Yollar, köprüler, limanlar ve havaalanları gibi projeler bu yatırımların başlıca örnekleridir.

Bunun yanı sıra bu güçler, söz konusu ülkelerdeki madenler, petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynakların çıkarılmasına yönelik faaliyetlere de yönelmektedir. Ayrıca şirketlerini ve hizmet sektörlerini yurtdışına taşıyarak küresel piyasalardaki paylarını artırmakta ve yeni gelir kaynakları oluşturmaktadırlar. Bu stratejiler sayesinde yalnızca *ekonomik güçlerini* artırmakla kalmaz, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası düzeyde *siyasi etkilerini* de genişletirler.

Yirminci yüzyılın yüzyılın karmaşık jeopolitik ortamında alt-empyralist devletler, güçlü küresel tekelci-finans sermaye gruplarının çıkarlarına hizmet eden *sermaye birikimi araçlarından veya kolaylaştırıcılarından biri* olarak hareket etmektedir. Çoğu

zaman bu büyük finansal aktörlerin ihtiyaçlarını önceliklendiren uygulamalara katılarak küresel hiyerarşi içindeki mevcut eşitsizliklerin sürdürülmesine katkıda bulunuyorlar.

Bu durum ikili ve çelişkili bir yapı yaratmaktadır. Bir tarafta alt-emperyalist devletler kendi nüfuzlarını artırmak ve ekonomik çıkarlarını geliştirmek istemektedir. Diğer tarafta ise özellikle finans ve bankacılık sermayesinin hareketlerini belirleyen yerleşik küresel yapılara olan bağımlılıkları nedeniyle hareket alanları sınırlanmaktadır. Dolayısıyla bu devletler hem güç kazanma arayışında olan aktörler hem de küresel sistemin kurallarına tabi olan bağımlı unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Alt-emperyalist güçlerin daha fazla egemenlik ve nüfuz elde etme yönündeki hedefleri, çoğu zaman küresel ekonomiye katılımlarının yarattığı gerçekliklerle çelişmektedir. Bu devletler, bir yandan bölgesel ve küresel ölçekte daha güçlü bir konuma ulaşmaya çalışırken, diğer yandan baskın güçlerin dayattığı kısıtlamalarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Üstelik bunu yaparken, çoğu zaman istemeden de olsa uluslararası ilişkileri ve ekonomik etkileşimleri şekillendiren neoliberal düzenin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu karmaşık durum, alt-emperyalist devletlerin daha fazla özerklik elde etme çabalarının önündeki zorlukları ve küresel-bölgesel güç ilişkilerinin çok katmanlı doğasını açıkça göstermektedir.

Bu süreç aynı zamanda iç ekonomide ortaya çıkan değer kaybı sorunlarına karşı fazla mal ve sermayenin stratejik biçimde dışarıya yönlendirilmesini de kapsamaktadır. Aşırı üretim dönemlerinde veya fabrikaların kapasite altığı çalıştığı durumlarda ortaya çıkan bu fazlalıklar, çoğu zaman daha çevresel konumdaki ülkelere ihraç edilmektedir. Böylece söz konusu ülkeler ya bu pazarlarda hâkimiyet kurmakta ya da fazla üretimi absorbe edecek üretim üsleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda alt-emperyalist devletler kendi bölgesel “*nüfuz alanlarını*” (spheres of influence) tanımlamakta ve bu alanları korumak için bilinçli politikalar geliştirmektedirler. Amaç; güvenilir yatırım alanları yaratmak, doğal kaynaklara erişimi güvence altına almak ve böylece hem ekonomik güçlerini hem de siyasi nüfuzlarını artırmaktır. Bu nedenle sermaye ihracı yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda bölgesel güç inşasının ve jeopolitik stratejinin temel araçlarından biri haline gelmektedir.

Alt-emperyalist güçler, çoğu zaman geleneksel emperyalizmin sömürüye dayalı uygulamalarını taklit etmektedir. Bu uygulamalar arasında *agresif arazi edinimi (ilhak ve kamulaştırma yoluyla müsadere)* ve *maden/mineral çıkarımcılığı (extractivism)* önemli bir yer tutmaktadır. Bu, doğal kaynakların iç ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla sürdürülebilir olmayan hızlarda çıkarılması ve tüketilmesi anlamına gelmektedir. *Emperyalist stratejilerin bu şekilde taklit edilmesi, alt-emperyalist güçlerin küresel ekonomi içinde nasıl işlediğini göstermektedir.* Bu devletler yalnızca ekonomik canlılıklarını korumak için değil, aynı zamanda kontrol ettikleri bölgeler üzerinde yoğun sömürüye dayalı bir hâkimiyet kurmak için de bu yöntemlere başvurmaktadır. Bu durum, küresel hegemonik güçlerin kendi ekonomik alanları ve kaynakları üzerindeki otoritelerini tesis etme biçimlerini andırmaktadır.

Alt-emperyalist güçlerin yürüttüğü faaliyetler, ekonomik fazlaların emilmesini sağlayan ve “*yer değiştirme*” (displacement) olarak adlandırılan iki temel mekanizma üzerinden gerçekleşmektedir.

İlk mekanizma “*Mekânsal Yer Değiştirme*” (Spatial Displacement) olarak bilinmektedir. Bu kavram, *yeni pazarların ve üretim alanlarının farklı coğrafyalarda araştırılması ve kurulmasını* ifade etmektedir. Şirketler bu yeni bölgelere yönelerek tüketici tabanlarını genişletebilmekte ve kendi iç piyasalarının sınırlarını aşan yeni üretim olanakları yaratabilmektedir. Böylece hem kendi ekonomilerindeki baskıları hafifletmekte hem de neoliberal küreselleşmenin coğrafi kapsamını genişletmektedirler. Sonuç olarak *ekonomik faaliyetlerin etkisi ulusal sınırların ötesine taşınmakta ve küresel ölçekte yayılmaktadır*.

İkinci mekanizma ise “*Zamansal Yer Değiştirme*” (Temporal Displacement) olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç, büyük ölçekli ve uzun vadeli altyapı projelerine yapılan önemli yatırımları kapsamaktadır. Bunun dikkat çekici örneklerinden biri, Türk şirketlerinin çeşitli Afrika ülkelerinde gerçekleştirdiği yatırımlar ve özellikle Tanzanya’daki iddialı Standard Gauge Railway (SGR) projesidir. Milyarlarca dolarlık bu girişim, bölge genelinde kapsamlı ticaret ve ulaşım ağları oluşturmayı amaçlamakta; mal ve insan hareketliliğini kolaylaştırmaktadır.

Bu tür büyük projeler genellikle çok yüksek mali kaynaklar gerektirmekte ve yapılan yatırımların geri dönüşü uzun yıllara yayılmaktadır. Dolayısıyla bu projeler yalnızca uzun süreli ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmamakta, aynı zamanda maliyetlerin ve getirilerin gerçekleşme süresini de ileriye taşımaktadır. Böylece ilgili bölgelerin ekonomik yapıları uzun yıllar boyunca yeniden şekillenmektedir.

David Harvey, alt-emperyalist ekonomilerin benimsediği bu stratejilerin esas olarak *kalıcı çözümler değil, geçici önlemler* olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımlar kısa vadede ekonomik krizlerin etkilerini hafifletebilse de, neoliberal küresel sistemin yapısına içkin temel çelişkileri ortadan kaldırmamaktadır. Aksine, bu geçici çözümler çoğu zaman gidermeyi amaçladıkları *yapısal sorunları daha da derinleştirmektedir*. Bunun sonucunda *devletler arasındaki rekabet yoğunlaşmakta, ticaret anlaşmazlıkları artmakta ve hatta askerî çatışma riskleri yükselebilmektedir*. *Sürekli olarak bu kısa vadeli çözümlere başvurulması, sömürüye dayalı alt-emperyalist ekonomik politikaların kırılmasını ortaya koymaktadır*.

Sonuç olarak ülkeler, kaçınmaya çalıştıkları çelişkilerin etkilerine daha fazla maruz kalmakta ve küresel ekonomik sistem içinde bir *kırılma ve istikrarsızlık döngüsü* yeniden üretilmektedir. Harvey’e göre alt-emperyalist genişleme, sermaye birikimi krizlerini geçici olarak erteleyebilse de, kapitalist sistemin temel çelişkilerini *çözemez*; yalnızca onları yeni coğrafyalara ve gelecekteki dönemlere taşır.

Bu dönüşümün merkezinde, *neoliberal küreselleşmenin içsel çelişkileri ile alt-emperyalist bölgesel güçlerin yükselişi arasındaki derin ilişki* yer almaktadır. Bu dinamik, küresel ekonomik manzarayı önemli ölçüde değiştirmiş ve günümüzde içinde hareket ettiğimiz karmaşık uluslararası pazar sisteminin temel yapısını oluşturmuştur.

Bir yandan bu gelişim, mal, hizmet ve sermayenin uluslararası sınırlar arasında hızlı ve akışkan bir şekilde dolaşımını teşvik etmekte olup, böylece *son derece bağlantılı ve karşılıklı bağımlı bir küresel ekonomi* yaratmaktadır. Ülkeler artık ticaret ve ekonomik ilişkilerde geçmişe kıyasla çok daha kolay etkileşim kurabilmekte; coğrafi sınırları aşan ortaklıklar ve iş birlikleri geliştirebilmektedir.

Bununla birlikte, bu ilerlemeyi mümkün kılan aynı güçler *yeni rekabet baskıları ve jeopolitik gerilimler de üretmektedir*. Alt-emperyalist güçlerin artan görünürlüğü ve etkisi, devletler arasındaki rekabeti yoğunlaştırmakta ve küresel sistemin kırılganlığını artıran yeni karmaşıklıklar ortaya çıkarmaktadır. *Rekabet ve bağımlılığın iç içe geçtiği bu yapı* hassas bir denge yaratmaktadır. Bu nedenle küreselleşmenin sağladığı kazanımlar, yükselen bölgesel güçlerin giderek daha iddialı politikaları tarafından sürekli olarak tehdit edilmektedir.

Dikkat çekici olan noktalardan biri de, birçok alt-emperyalist gücün liderinin kendi girişimlerini *anti-emperyalizm ve neoliberal küreselleşmeye karşı mücadele söylemi* üzerinden *meşrulaştırmaya* çalışmasıdır. Bu liderler, halk desteği kazanmak ve politikalarını haklı göstermek amacıyla bu söylemi ustalıkla kullanmaktadırlar. Ancak daha derin bir inceleme farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Değişim ve direnişin öncüleri olduklarını iddia etmelerine rağmen, bu aktörlerin temel işlevi çoğu zaman sistem içerisinde bir “*emniyet subabı*” ya da “*basınç tahliye mekanizması*” gibi çalışmaktır. Başka bir ifadeyle, küresel neoliberal düzenin genel çerçevesi içinde faaliyet göstermekte; toplumsal muhalefeti kontrol altında tutmaya ve siyasal istikrarı korumaya yardımcı olmaktadır. Böylece savunduklarını iddia ettikleri köklü dönüşümlerden ziyade mevcut düzenin devamına hizmet etmektedirler.

1970’lerde ortaya çıkan alt-emperyalist güçlerle 21. yüzyılda yükselen alt-emperyalist güçlerin ortaya çıkış koşulları arasında *önemli farklılıklar* bulunmaktadır. Bu farklılıklar özellikle *jeopolitik dinamikler ve ekonomik motivasyonlar* açısından belirgindir.

1970’lerde alt-emperyalizm kavramı büyük ölçüde *Bağımlılık Teorisi* (Dependency Theory) çerçevesinde ele alınmıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri, bölgesel güvenlik sorumluluklarının bir kısmını Brezilya gibi tercih ettiği otoriter rejimlere devretmeye çalışmıştır. Bu düzenleme içerisinde söz konusu devletler hızlı ekonomik büyüme ve iç kapitalist gelişme yaşamışlardır. Ancak bu gelişme, ABD’ye yönelik derin bir bağımlılık temelinde gerçekleşmiş ve kendi emek güçlerinin yoğun sömürüsüyle desteklenmiştir.

Dolayısıyla 1970’lerin alt-emperyalizmi daha çok *ABD hegemonyası altında işleyen bölgesel ortaklara* dayanırken, 21. yüzyılın alt-emperyalist güçleri çok kutuplu bir uluslararası sistemde ortaya çıkmakta ve daha geniş bir hareket alanına sahip olmaktadır. Bununla birlikte her iki dönemde de ortak nokta, *bu devletlerin hem küresel kapitalist sistemin parçası olmaları hem de kendi bölgelerinde ekonomik ve siyasi nüfuzlarını genişletmeye çalışmalarıdır*.

Yirmibirinci yüzyılda *alt-emperyalizm olgusu*, neoliberal küreselleşmenin yükselişiyle karakterize edilen *büyük bir küresel dönüşümün arka planında* gelişmektedir. Bu dönüşüm özellikle BRICS ülkelerinin — Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika — yükselişinde ve Türkiye gibi diğer orta ölçekli yükselen ekonomilerin ortaya çıkışında açıkça görülmektedir. Bu ülkeler, *yalnızca ABD etkisinin taktiksel bir uzantısı olmaktan ziyade, küresel ekonomiye daha derin ve yapısal bir entegrasyonu* temsil etmektedir. Bu durum aynı zamanda küresel güç dengelerinde önemli bir değişime işaret etmektedir.

Bu çağdaş alt-emperyalist güçler, uluslararası arenada *aktif* biçimde yer almakta; *sermaye ihraç etmekte* ve daha az gelişmiş ülkelerden *stratejik öneme sahip hammadde kaynaklarını güvence altına almaktadırlar*. Benimsedikleri yaklaşım çok yönlüdür. *Bir yandan kendi ekonomik büyümelerini ve siyasi etkilerini artırmayı hedeflerken, diğer yandan çevre bölgelerde nüfuz alanları oluşturarak egemenliklerini genişletmeye çalışmaktadırlar*.

Ancak bu genişleme sürecinin, *Batılı güçlerle devam eden bağımlılık ilişkileriyle eş zamanlı* olarak gerçekleştiğini göz ardı etmemek gerekir. Bu durum, günümüz küresel sisteminde nüfuz ile bağımlılık arasındaki karmaşık ilişkinin önemli bir göstergesidir. Başka bir ifadeyle, bu devletler bölgesel güçlerini artırırken aynı zamanda küresel ekonomik düzenin yerleşik merkezlerine bağlı kalmaya devam etmektedirler.

Özetle, 21. yüzyılın küresel neoliberal düzenine özgü karmaşık ve çoğu zaman çalkantılı güç ilişkileri, *yeni alt-emperyalist devletlerin jeopolitik sahnede yükselmesine* zemin hazırlamıştır. Son otuz yıl boyunca bu yükselen güçler, kendi bölgelerinde kapsamlı neoliberal yeniden yapılandırma programları uygulamışlardır. Bu dönüşüm, bir yandan şirketlerinin büyük ölçekli sermaye birikimi sağlamasına yardımcı olurken, diğer yandan önemli toplumsal yerinden edilmeler, sosyal sarsıntılar ve ekolojik tahribatlar yaratmıştır.

Bu süreçlerin içerdiği çelişkiler oldukça belirgindir ve Türkiye bu açıdan özellikle dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Türkiye’de neoliberal dönüşümün etkileri, küresel ölçekte gözlemlenen daha geniş eğilimlerin somut bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Neoliberal politikaların sonuçları oldukça derindir; ekonomik büyümeyi teşvik ederken aynı zamanda gelir eşitsizliğini artırmakta, toplumsal gerilimleri derinleştirmekte ve çevresel bozulmayı hızlandırmaktadır.

Bu gelişmelerin karmaşıklığı, ülkelerin neoliberal küresel ekonominin dalgalı ve çoğu zaman öngörülemez koşullarında karşılaştıkları çok sayıda zorluğu gözler önüne sermektedir. Bu güçler ekonomik kalkınma ile toplumsal bütünlüğü aynı anda korumaya çalışırken, yerel gerçekliklerle küresel ekonomik güçler arasındaki karmaşık etkileşim daha görünür hale gelmektedir. Bu nedenle geleceğe ilişkin belirsizlikler artmakta; hem bölgesel hem de küresel düzeyde yeni ekonomik ve siyasi gerilimlerin ortaya çıkma ihtimali güçlenmektedir.

4. Neoliberal Küreselleşme ve Alt-Emperyalist Türkiye

“Bugün Somali’de ‘İstanbul’ bir kadın ismidir.” — Zeino, 2025

1990’ların sonuna gelindiğinde neoliberal küreselleşmenin neredeyse tam hâkimiyeti belirgin hâle gelmişti. *Eski Sovyet coğrafyasının ekonomik ve siyasi açıdan ABD öncülüğündeki küresel neoliberal sisteme kademeli olarak entegre edilmesi* bu sürecin önemli bir parçasıydı. Serbest piyasa temelli finansallaşmış kapitalizm, de-regülasyon ve özelleştirme üzerine kurulu neoliberal küresel sistem, devletler arasında karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkileri yaratırken, aynı zamanda önemli eşitsizliklerin ortaya çıkmasına ve sürdürülmesine de zemin hazırladı. (Berger, 2001).

Bu ekonomik sistemin savunucuları, onun verimliliği artırdığını ve ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Ancak aynı sistemin son derece belirgin *asimetrik güç ilişkileri* yarattığını da görmek gerekir. Bu çerçevede, zaten zengin olan ekonomiler ve çokuluslu şirketler, daha az gelişmiş ülkeler üzerinde önemli ölçüde nüfuz kurabilmektedir. Bunun sonucunda *son derece eşitsiz bir küresel ekonomik hiyerarşi* ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra bu dengesizliklerin sonuçları daha görünür hale gelmiştir. Eşitsizlik kaynaklı sorunlar artarken, güçlü ekonomilerin ve büyük şirketlerin daha zayıf ülkelerin ekonomilerine ve siyasal yapılarına müdahale etme kapasitesi de önemli ölçüde yükselmiştir. Böylece sömürü ve tahakküm ilişkilerinin gelişebileceği bir ortam oluşmuştur.

Her ne kadar bu ekonomik sistem *ulus-devletleri* birbirine yakınlştırıyor ve piyasalara katılım konusunda biçimsel bir “eşitlik” görüntüsü sunuyor gibi görünse de, *gerçekte durum oldukça farklıdır*. Görünen eşitliğin ardında, hem ülkeler içinde hem de küresel ölçekte derin eşitsizlikler sürdürülmekte ve birçok toplum daha güçlü aktörlerin kararlarına bağımlı hale gelmektedir. Bu küresel bağlamda, büyük emperyal güçlere bağımlı olmaya devam eden bölgesel alt-emperyalist devletler de, çevre bölgeler üzerinde kendi emperyal tarzı ekonomik ve siyasi kontrollerini kurabilecek fırsatlar bulmaktadırlar. Böylece kendi “*alt etki alanlarını*” (sub-spheres of influence) oluşturmaktadırlar.

Neoliberal küreselleşme çerçevesinde kapitalizm yeni ve daha karmaşık bir aşamaya evrilmektedir. Bu aşama bazı araştırmacılar tarafından “*neoliberal emperyalizm*” ya da “*imparatorluksuz emperyalizm*” olarak adlandırılmaktadır. (Cornelissen, 2025). Geleneksel sömürgecilikten farklı olarak *neoliberal emperyalizm*, doğrudan askerî işgal ve siyasi yönetim yoluyla kurulan açık egemenlikten ziyade, daha örtük fakat çok *daha yaygın bir tahakküm biçimini* temsil etmektedir. Bu yeni sistemde belirleyici güç, *çokuluslu şirketler ve küresel finans sermayesidir*. Çoğu zaman bu güçler ulusal egemenliğin önüne geçebilmektedir.

Bu yapı;

- Ticaret anlaşmalarının ve yatırım akımlarının yönlendirilmesi,
- Piyasa merkezli değerleri yücelten ideolojik söylemler,

- Uluslararası finans kuruluşları ve ticaret anlaşmaları gibi kurumsal mekanizmalar

aracılığıyla işlemektedir. Bu unsurlar bir araya gelerek küresel çevredeki ülkeler üzerinde derin etkiler yaratmakta, onların ekonomilerini ve toplumlarını çoğu zaman yerel ihtiyaçlardan ve beklentilerden ziyade *şirket çıkarlarına göre* şekillendirmektedir.

Küresel ilişkilerin karmaşıklığını anlamaya yardımcı olan temel kavramlardan biri de “*eşitsiz ve bileşik gelişme yasası*”dır (uneven and combined development). Bu ilke, ülkeler arasında hiyerarşik bir yapı oluşmasını kolaylaştırmıştır. Bu yapı üç katmanlı bir sistem şeklinde düşünülebilir.

Birinci Katman: Küresel Süper Güçler: Hiyerarşinin en üstünde gelişmiş ekonomilere ve güçlü siyasi etkiye sahip küresel süper güçler yer almaktadır. Bu ülkeler dünya siyasetinde belirleyici rol oynar ve küresel ölçekte politikaların şekillenmesinde büyük etkiye sahiptir.

İkinci Katman: Yoksullaştırılmış ve Geri Bırakılmış Ülkeler (the impoverished and underdeveloped countries): Genellikle sınırlı egemenlikleri ve daha güçlü ülkelere ekonomik bağımlılıklarıyla karakterize edilen bu ülkeler, yetersiz altyapı, düşük yaşam standartları ve siyasi temsil eksikliği gibi birçok zorlukla mücadele ediyor; bu da onları dış baskı ve etkilere karşı savunmasız bırakıyor.

Üçüncü Katman: Orta Ölçekli Güçler: Bu iki kutup arasında “orta ölçekli güçler” yer alıyor. Bu ülkeler, hem bölgesel hem de küresel olarak etkilerini kanıtlamaya çalışırken, bir yandan süper güçlerin ve öte yandan daha az gelişmiş devletlerin getirdiği zorluklarla başa çıkmaya çalışıyorlar ve bu hiyerarşik çerçevede benzersiz, “özgün” ve çoğu zaman hassas bir konuma sahiptirler.

Bu kategorilendirmenin incelikleri, David Harvey tarafından 2003 tarihli etkili eseri *The New Imperialism*'de detaylandırılmıştır. Bu önemli metinde, Harvey, modern güç dinamikleri ve küresel ekonomik ilişkilerde içkin olan sömürüyü kapsamlı bir analiz sunuyor, bu gelişim kalıplarının hiyerarşideki konumlarına göre ulusları nasıl farklı etkilediğini aydınlatıyor.

“Meta ve sermaye piyasalarının küresel ölçekte serbestleşmesi, diğer devletlerin dünya ekonomisine eklemlenmeleri için yeni fırsatlar yarattı. Bu devletler başlangıçta fazla sermayeyi soğuran ekonomiler olarak sisteme dâhil olurken, zamanla kendileri de fazla sermaye üreten merkezlere dönüştüler. Böylece dünya sahnesinde birbirleriyle rekabet eden aktörler hâline geldiler. Bu süreçte, *alt-emperyalizmler* (sub-imperialisms) olarak adlandırılacak oluşumlar ortaya çıktı. Her gelişmekte olan sermaye birikim merkezi, kendi fazla sermayesine sistematik mekânsal-zamansal çözümler (spatio-temporal fixes) üretmeye çalışmış; bunu da kendisi için bölgesel etki alanları tanımlayarak gerçekleştirmiştir. (Harvey, 2003: 185–86)”

Bu tartışmanın merkezinde, zaman içinde sürdürülemez boyutlara ulaşacak ölçüde birikmiş olan fazla sermayenin hareketi yer almaktadır. Bu sermaye, dünyanın çeşitli bölgelerine yönlendirilmekte; özellikle de BRIC ülkeleri olan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'e odaklanmaktadır. Bu karmaşık süreç, söz konusu mali kaynakların giderek daha sömürücü nitelik taşıyan girişimlere yeniden tahsis edilmesini içermektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri, artı-değer arayışının çoğu zaman ağır toplumsal ve çevresel bedeller doğurduğu Afrika'daki madencilik ve diğer çıkarım (ekstraktif) sektörleridir. Ancak bu iddialı strateji, dikkatle incelenmesi gereken önemli güçlükler ve içsel çelişkiler barındırmaktadır.

Bu karmaşıklıklara yanıt olarak, söz konusu çelişkileri küresel ölçekte yönetmeye yönelik yeni bir kuramsal çerçeve şekillenmektedir. Daha geniş kapsamlı ekonomik liberalleşmenin, sermaye akımlarının neoliberal dönüşümünün ve belirli yükselen orta ölçekli ekonomilerde faaliyet gösteren çeşitli şirketlerin giderek büyümesinin etkisiyle, küresel yatırım ortamı çok daha katmanlı ve karmaşık bir yapıya bürünmüştür.

BRICS ülkeleri, bu gelişmekte olan kategorinin merkezinde yer almakta ve küresel ekonomik ilişkilerin yeni bir biçiminin odak noktasını oluşturmaktadır (Bond, 2016: 611–629). Bununla birlikte, bu alan yalnızca BRICS ülkeleriyle sınırlı değildir. Türkiye ve Güney Afrika gibi diğer alt-emperyalist orta ölçekli ekonomiler de bu yapının önemli aktörleri olarak öne çıkmakta; küresel ekonominin karmaşık yapısı içerisinde güç ve kaynakların dinamik etkileşimine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye, alt-emperyalist bir güç olarak, özellikle burjuvazisinin yapısı bağlamında eski ve yeni sosyoekonomik dinamiklerin iç içe geçtiği dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Burada kullanılan "burjuvazi" kavramı, ülkedeki daha geniş toplumsal dönüşümleri yansıtan iki farklı kesime işaret etmektedir. İlki, kökleri laik ve Kemalist geleneğe dayanan ve tarihsel olarak ekonomik ve siyasal alanda belirleyici bir ağırlığa sahip olan "eski" burjuvazidir. Buna karşılık, mevcut İslamcı iktidar döneminde yükselen "yeni" burjuvazi ise kendisini bu yerleşik düzene meydan okuyan bir güç olarak konumlandırmaktadır.

Ancak, yeni burjuvazinin yerleşik Kemalist elitlere karşı olduğunu öne süren popülist söylemine rağmen, izlediği politikalar bölgedeki alt-emperyalist hedeflerle daha derin bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Bu uyum, piyasa serbestleşmesini, kuralsızlaştırmayı (deregülasyonu) ve özelleştirmeyi önceleyen neoliberal ekonomi politikalarının saldırgan biçimde benimsenmesiyle kendini göstermektedir. Dahası, yeni burjuvazi bu politikaları, seleflerinden bile daha büyük bir kararlılık ve yoğunlukla hayata geçirmiştir.

Yeni burjuvazinin neoliberalizme duyduğu güçlü bağlılık, modern ve rekabetçi bir ekonomik düzen kurma konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. Bu kesim, Türkiye'nin sınırlarının ötesindeki etkisini genişletmeye çalışırken, aynı zamanda kendi kimliğinde içkin bulunan çelişkileri de yönetmeye çalışmaktadır. İslami muhafazakârlık ile kapitalist birikim hedefleri arasında kurmaya çalıştığı denge, nihayetinde Türkiye'nin jeopolitik alandaki kilit aktörlerden biri olma konumunu pekiştirmekte;

böylece alt-emperyalizm tartışmalarını hem bölgesel güç olma iddiaları hem de küresel ekonomik yapılar bağlamında daha da karmaşık hale getirmektedir.

Günümüzde *Türkiye, sanayi sermayesinin bölgesel ölçekte genişlemesi, militarizm ve bölgesel hâkimiyet kurma çabalarıyla "alt-emperyalist" özellikler sergilemektedir.* Bu süreçte Türkiye, kimi zaman geleneksel Batılı güçlerle uyum içinde hareket ederken, kimi zaman da onlarla çıkar çatışmasına girmektedir. Bu nedenle Türkiye, komşu çevre ülkeleri denetim altına alarak artı-değer elde etmeye ve küresel etkisini artırmaya çalışan bir "alt güç merkezi" (*sub-centre*) olarak değerlendirilmektedir.

Bu sürecin başlangıcı, genellikle eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu ile ilişkilendirilen "*Yeni Osmanlıcılık*" (neo-Ottoman) dış politika doktrinine dayandırılmaktadır. Söz konusu yaklaşım, Türkiye'nin eski imparatorluk coğrafyasıyla yeniden güçlü bağlar kurmasını hedeflemiştir. Davutoğlu bu nitelendirmeyi sıklıkla reddetmiş ve bunun yerine "*Stratejik Derinlik*" kavramını tercih etmiş olsa da, geliştirdiği doktrin, Türkiye'nin eski Osmanlı topraklarıyla olan tarihsel ve coğrafi bağlarını kullanarak ülkeyi yeniden bölgesel ve küresel ölçekte etkili bir güç hâline getirmeyi amaçlamıştır. Yurtdışında askeri üslerin kurulması –özellikle Somali ve Katar'daki üsler - alt-emperyalist askerî nüfuz ve denetimin açık göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Mamouni, 2025).

Bu sürecin merkezinde, Türk sermayesini yeni pazarlara taşıyan "*dindar burjuvazi*"nin (Anadolu Kaplanları) ortaya çıkışı yatıyor. Anadolu Kaplanları, sermaye birikimini keskin şekilde artırarak ve fazla sermaye ile ihracatı Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'daki geleneksel olmayan pazarlara yönlendirerek Türkiye ekonomisini önemli ölçüde dönüştürdü. Gaziantep, Kayseri ve Konya gibi muhafazakar şehirlerden gelen bu yaklaşık 3,7 milyon küçük ve orta ölçekli işletme, Türkiye'nin ticaretini Avrupa pazarlarına olan tarihsel bağımlılığının ötesine geçirmek için dini ve kültürel bağlardan yararlanmışlardır. Bunlar, ülkedeki tüm işletmelerin neredeyse %99,7'sini, ulusal istihdamın %70,6'sını oluşturuyorlar ve toplam cironun yaklaşık %42,5'i temsil ediyorlar. (*Hurriyet Daily News*, 2024).

Türkiye'nin bölgesel ekonomik etkisini artıran önemli araçlardan bazıları ise *DEİK* (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) ve *TİKA* (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) gibi kurumlardır. Bu kuruluşlar sıklıkla Türkiye'nin "*yumuşak güç*" (soft power) araçları olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu kurumlar;

- Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi,
- Yeni ticari ortaklıkların kurulması,
- Türk şirketlerinin yurtdışında desteklenmesi,
- Kültürel ve kalkınma projelerinin yaygınlaştırılması

gibi faaliyetlerle Türkiye'nin bölgesel nüfuzunu artırmaktadır.

Bu bağlamda dini bağlar da önemli bir bütünleştirici unsur olarak işlev görmüştür. Özellikle nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde ortak dini kimlik, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi açılımına yönelik meşruiyet üretmiş ve destek sağlamıştır. Bu dini yakınlık, ekonomik iş birliğinin yanı sıra kültürel ilişkilerin de güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Zeino, 2025).

Aslında Türkiye'nin yöneticileri, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden önce dahi alt-empyralist bir moment yaratmaya çalışıyordu. Türkiye'nin Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'daki eski Osmanlı coğrafyasında izlediği etkin politika, 1983-1989 yılları arasında Başbakan, 1989-1993 yılları arasında ise Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal döneminde önemli ölçüde hız kazanmıştı. Özal, Türkiye'nin dış politikasını katı tarafsızlık anlayışından uzaklaştırarak bu bölgelerde ekonomik, siyasal ve kültürel etkileşime yöneltti; bu doğrultuda Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) gibi girişimlerin hayata geçirilmesine öncülük etti. Özal'ın yaklaşımı, geleneksel Kemalist "yüzünü Batı'ya dönme" anlayışının yerine, Türkiye'nin İslami ve Osmanlı mirasını Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'da nüfuz oluşturma'nın bir aracı olarak değerlendiren bir stratejiyi ikame etti.

2001'de iktidara geldiğinden beri, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), uluslararası siyasette daha iddialı bir tutum benimsedi ve bu duruş sınır ötesi askeri müdahalelerle işaretlendi. Bu değişim, Türkiye'nin küresel güç hiyerarşisindeki konumu hakkında karmaşık ve nüanslı bir tartışmayı ateşledi. Akademisyenler ve siyasi analistler, Türkiye'nin hâlâ kendi sosyo-ekonomik sorunlarıyla mücadele eden gelişmemiş bir ülke olarak mı sınıflandırılması, yoksa sınırlarının ötesinde etkisi olan yükselen yarı-empyral bir güç olarak mı tanınması konusunu sorgulayan zorlu bir tartışma içindeler.

Bu sınıflandırmanın oldukça önemli ve kapsam sonuçları vardır. Zira bu yaklaşım yalnızca Türkiye'nin değişen dış politikasını değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel ölçekteki stratejik hedeflerini de yansıtmaktadır. Türkiye'nin rolüne ilişkin tartışmalar giderek daha karmaşık bir hal almış; ülkenin askerî müdahalelerini, ekonomik girişimlerini ve diplomatik faaliyetlerini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin hem komşu ülkelerle hem de küresel güçlerle olan ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Türkiye'nin bu dinamikleri yönetme biçimi, uluslararası sistemdeki hedeflerinin karmaşıklığını ve etkisinin değişen niteliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin uzun vadeli stratejik amaçlarının ve izlediği politikaların bölgesel istikrar ile küresel yönetim üzerindeki etkilerinin daha yakından incelenmesi gerekmektedir.

2011 yılında tırmanan Libya iç savaşına Türkiye'nin müdahil olması, ülkenin dış politikasının seyrini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu müdahale aracılığıyla Türkiye, özellikle ekonomik çıkarları açısından hayati önem taşıyan petrol kaynakları üzerinde stratejik nüfuz kurmayı hedefleyerek bölgedeki etkisini artırmaya çalışmıştır. Ancak bu iddialı girişim yalnızca Libya gibi uzak coğrafyalarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin yakın çevresine de uzanmıştır; burada bölgesel siyaset ve güvenlik dinamiklerinin karmaşık yapısı belirleyici olmuştur.

Kuzey Suriye'de Türkiye, kontrolü altına aldığı bölgelerde işgal alanları oluşturmak ve bunları sürdürmek amacıyla kararlı adımlar atmıştır. Etkinin kalıcı hale gelmesinde yönetişimin öneminin farkında olarak, bu bölgelerdeki varlığını pekiştirmek için bir dizi idari düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Bu kapsamda kaymakamlar ve emniyet müdürleri görevlendirilmiş; bu uygulama hem devlet otoritesinin bir göstergesi olmuş, hem de belirli bir istikrar görüntüsü oluşturmayı amaçlamıştır. Böylece Türkiye yalnızca askeri denetimini pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda kendi idari yapısını mevcut yerel kurumlarla bütünleştirecek geçici bir yönetim çerçevesinin de temellerini atmıştır.

Buna ek olarak Türkiye, Kuzey Irak'ta (Güney Kürdistan olarak da anılan bölgede) dağlık alanlardaki askeri varlığını güçlendirerek bu bölge üzerindeki denetimini artırma niyetini ortaya koymuştur. Bu *askeri yayılmacı yaklaşım*, Sudan aracılığıyla Kızıldeniz'deki tarihî Sevakın (Suakin) Adası'nın kullanım haklarının elde edilmesine kadar uzanmaktadır. Söz konusu ada, hem askerî hem de ekonomik amaçlara hizmet etmekte; Türk deniz kuvvetlerinin muhtemel operasyonları için bir lojistik üs ve liman işlevi görebilecek stratejik bir nokta olarak değerlendirilmektedir (*Daily Sabah*, 2019).

Doğu Akdeniz'de Türkiye, hidrokarbon arama ve çıkarma faaliyetlerini saldırgan bir biçimde sürdürmekte; bu stratejik girişim bölgedeki gerilimi önemli ölçüde tırmandırmaktadır. Enerji kaynaklarına yönelik bu yönelim, Türkiye'nin deniz kuvvetlerinin daha yoğun biçimde seferber edilmesine yol açmış; donanma, özellikle Yunanistan ve Kıbrıs ile yaşanan ihtilaflarda aktif bir rol üstlenmiştir. Türkiye'nin iddialı tutumu, özellikle bu iki komşu ülkeyle ilişkilerinde belirginleşmiş; ihtilaflı deniz yetki alanları üzerindeki hak iddialarını güçlendirmek amacıyla art arda sert açıklamalarda ve tehditlerde bulunmuştur.

Bu durumun karmaşıklığı, Yunanistan ile Kıbrıs'ın örtüşen ve Türkiye'nin hedefleriyle *doğrudan çelişen* egemenlik ve deniz yetki alanı iddialarından kaynaklanmaktadır. Yunanistan, çeşitli adalar ve bunlara bitişik deniz alanları üzerindeki haklarını ileri sürerken, Kıbrıs da Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB) üzerindeki hak iddialarını savunmaktadır. Bu karşıtlık, zaten kırılğan olan jeopolitik ortamı daha da karmaşık hale getiren ve bölgesel gerilimleri derinleştiren hassas bir güç mücadelesi yaratmaktadır.

Türkiye'nin sondaj / araştırma gemilerinin bu ihtilaflı sularda faaliyet göstermesi, silahlı bir çatışma ihtimalini sürekli gündemde tutmakta; bu durum diplomatik ilişkiler ve bölgesel istikrar üzerinde uzun süreli bir belirsizlik ve baskı yaratmaktadır. Söz konusu risk, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında tarihsel olarak biriken husumetler ve çözüme kavuşturulamamış anlaşmazlıklar nedeniyle daha da artmaktadır. Bu nedenle, yapılacak herhangi bir yanlış hesaplama ya da yaşanacak olası bir askerî karşılaşma son derece tehlikeli sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir.

Türkiye'nin denizcilik stratejisini ve hedeflerini ortaya koyan *Mavi Vatan Doktrini*, bu iddialı ve saldırgan yaklaşımın çerçevesini oluşturmakta ve Doğu Akdeniz'deki politikalarına yön veren temel ilkelerden biri olarak işlev görmektedir. Doktrin, Türkiye'nin deniz yetki alanlarına ilişkin hak ve çıkarlarını kararlılıkla savunma iradesini vurgulamakta; bu yönüyle de Doğu Akdeniz'de devam eden anlaşmazlıkların

barışçıl yollarla çözümüne yönelik diplomatik girişimleri daha da güçleştirmektedir (Denizeau, 2021).

Türkiye, Kafkasya ve Balkanlar gibi stratejik öneme sahip bölgelerde de kendi etki alanlarını oluşturmak için aktif bir politika izlemektedir. Bu hedef, Türkiye'yi çoğu zaman Rusya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi yerleşik küresel güçlerle doğrudan karşı karşıya getirmektedir. Bu jeopolitik hedefler, Türkiye'nin dış politikasını karakterize eden karmaşık dinamikleri ve zaman zaman saldırgan bir görünüm kazanan tutumunu yansıtan çeşitli gerilim ve çatışmalara yol açmıştır.

Son yıllarda Türkiye ile bu yerleşik güçler arasındaki gerilimler çeşitli olaylarda somut biçimde ortaya çıkmıştır. Örneğin, Türkiye'nin askerî müdahaleleri ve stratejik manevraları birçok ülke tarafından iddialı, hatta kimi zaman provokatif olarak değerlendirilmiştir. Bunun dikkat çekici örneklerinden biri, Fransa ile Yunanistan arasında imzalanan askerî işbirliği anlaşmalarına Türkiye'nin sert tepki göstermesi olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin kendi güvenliğine veya çıkarlarına yönelik tehdit olarak algıladığı gelişmelere karşı askeri gücünü devreye sokmaya hazır olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu gerilim, yalnızca Türkiye'nin bölgesel güç dengesini kendi lehine etkileme kararlılığını değil, aynı zamanda dış politika stratejisinin karmaşık niteliğini de gözler önüne sermektedir. Türkiye, çoğu zaman birden fazla jeopolitik cephede aynı anda hareket etmek ve farklı aktörlerle eş zamanlı ilişkiler yürütmek zorunda kalmaktadır. Bu tablo, Türkiye'nin geleneksel olarak daha güçlü devletlerin nüfuz alanı olarak görülen bölgelerde kendi çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan iddialı (aggressive) stratejik girişimleriyle daha da belirginleşmektedir. Böylece Türkiye, jeopolitik dengeleri kendi lehine yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak, stratejik askerî hamleler ile Türkiye'nin uluslararası sistemde daha iddialı bir konum edinmesini amaçlayan diplomatik manevraların iç içe geçtiği, giderek daha hareketli ve çoğu zaman daha istikrarsız bir jeopolitik ortam ortaya çıkmaktadır.

5. Türkiye'nin "stratejik özerkliği" pekiştirmeye yönelik iç politikaları

Türkiye, ithal ikameci politikalardan uzaklaşmaya 1970'lerin sonlarında başlamış olsa da, 1980'lerde Turgut Özal döneminin klasik neoliberalizminden daha popülist bir neoliberalizm biçimine geçiş, esas olarak 2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı altında şekillenmiştir. AKP, 2000'li yıllarda sosyal refah uygulamalarını kontrollü bir neoliberal ekonomi politikasıyla birlikte yürütmüştür. Ancak 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte bu model de sürdürülebilirliğinin sınırına ulaşmış ve adeta iflasın eşiğine gelmiştir. Bu tarihten itibaren devletin ekonomiye daha sert müdahalelerde bulunduğu; yalnızca sosyal refah sağlayan bir aktör değil, aynı zamanda sermaye birikim sürecini düzenleyen ve yönlendiren bir güç olarak daha etkin rol üstlendiği görülmeye başlanmıştır.

Türkiye merkezli kapitalist gruplar, ülkenin yakın çevresinde ve daha geniş coğrafyalarda gerçekleştirilen yatırımlar ile büyük ölçekli ihalelerde önemli bir konuma sahiptir. Dünyanın en büyük 500 şirketi arasında yer alan Koç Grubu, Güney Afrika, Pakistan ve Romanya'da fabrikalara yatırım yaparak ve mevcut tesisleri satın alarak uluslararası pazardaki varlığını genişletmektedir. Yıldız Holding ise dünyanın önde gelen Belçikalı çikolata markalarından Godiva'yı, İngiliz gıda devi United Biscuits'i ve Avrupa'nın önde gelen bisküvi markası McVitie's'i satın alarak sermaye yatırımlarını ve küresel pazar payını büyütmektedir.

Benzer şekilde, Çalık Holding 2006 yılında Arnavutluk ve Kosova'nın en büyük ikinci bankası olan BKT'yi, 2007 yılında ise Arnavutluk'un telekomünikasyon şirketi Albtelecom'un yüzde 76 hissesini satın almıştır. Koç Holding, Sabancı Holding ve Yıldız Holding, çok sayıda ülkede yatırımları bulunan ve faaliyet alanları beş kıtaya yayılan dev çokuluslu sermaye gruplarıdır. Sabancı Holding 18 ülkede faaliyet göstermektedir. Yıldız Holding yaklaşık 15 ülkede üretim ve operasyon yürütmekte, ürünlerini ise 100'den fazla ülkeye dağıtmaktadır. Koç Holding ise ihracatını 155'ten fazla ülkeye gerçekleştirmektedir (Nazlı, 2025; *Türkiye Today*, 2024).

Beş Türk savunma şirketi, SIPRI'nin dünyanın en büyük 100 savunma sanayii şirketini sıraladığı prestijli listede yer almıştır: Aselsan (47. sıra), TAI/TUSAŞ (65. sıra), Baykar (73. sıra), Roketsan (87. sıra) ve MKE (93. sıra) (SIPRI, 2024). Orta Doğu ve Afrika, bu Türk savunma şirketleri açısından hem stratejik öneme sahip, hem de yüksek kârlılık sunan pazarlar niteliğindedir. Söz konusu şirketler, Cezayir, Angola, Burkina Faso, Çad, Cibuti, Etiyopya, Kenya, Libya, Mali, Fas, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Somali, Togo ve Tunus dâhil olmak üzere Afrika'daki 18'den fazla ülkeye insansız hava araçları (İHA), zırhlı araçlar ve deniz platformları gibi askerî teçhizat tedarik etmektedir (*The Arab Weekly*, 2025).

Bunun yanı sıra, enerji ve madencilik sektörlerinde Afrika'daki 17 ülkeyle çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı verilerine göre, 2017 yılında yurt dışında üstlenilen müteahhitlik projelerinin toplam değeri 15 milyar ABD dolarına, yurtdışındaki toplam yatırımlar ise yaklaşık 42 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Uluslararası inşaat sektörü dergisi *Engineering News-Record (ENR)* tarafından, şirketlerin bir önceki yıl kendi ülkeleri dışındaki faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler esas alınarak yayımlanan "Dünyanın En Büyük 250 Uluslararası Müteahhidi" listesinde ise 2019 yılında 44 Türk şirketi yer almıştır. Bu sayıyla Türkiye, listede yer alan şirket sayısı bakımından Çin'in ardından ikinci sırada yer almıştır.

Kısacası, Türkiye merkezli sermaye grupları, gerek devletin sağladığı destekten gerekse kendi ekonomik güçlerinden yararlanarak, sermayelerini uluslararası ölçekte genişletmek suretiyle farklı bölgelerde yeni pazarlar ve yatırım olanakları yaratma konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2025).

Ankara'nın benimsediği "kazan-kazan" stratejik ortaklık anlayışının teşvik ettiği bu ekonomik büyüme, İstanbul merkezli köklü sanayi kuruluşları ile genellikle "Anadolu Kaplanları" olarak adlandırılan, ihracat odaklı, dinamik ve esnek küçük ve orta ölçekli

işletmelerin (KOBİ) karşılıklı etkileşimi sayesinde ivme kazanmaktadır. Uyum sağlama yetenekleri ve yenilikçi yapılarıyla öne çıkan bu KOBİ'ler, ekonomiye önemli katkılar sunmakta; köklü sanayi kuruluşlarını tamamlayarak daha dengeli ve güçlü bir ekonomik yapının oluşmasına yardımcı olmaktadır (Cameron-Moore, 2010).

Çeşitli araştırmacıların da belirttiği gibi, Türkiye'nin "**alt-emperyalist**" bir güç olarak benimsediği jeopolitik atılganlık, Türk sermaye gruplarına Orta Doğu ve Afrika'da doğal kaynaklara erişim sağlamak, yüksek getirili altyapı projeleri elde etmek ve pazar paylarını genişletmek için gerekli güvenlik ve diplomatik zemini hazırlamaktadır (Touazi, Sau ve Benucci, 2025). Nitekim Türkiye Mütteahhitler Birliği Başkanı Mithat Yenigün'ün Libya'ya ilişkin şu değerlendirmesi bu ilişkinin çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır:

"Bundan sonra çok büyük işler yapılacak; çünkü Libya ne yazık ki yıkıldı. Tahmin ediyorum ki en az 50 milyar dolarlık bir iş hacmi oluşacak... Libya'ya gitmeye hazırız. Gönüllü olarak gideriz, isteyerek gideriz ve işimizi de iyi yaparız. Bu işi en iyi biz biliriz." (Bilen, 2020)

Eğer Türkiye söz konusu coğrafyada askerî açıdan belirleyici bir güç olmasaydı, Türkiye Mütteahhitler Birliği Başkanı Mithat Yenigün bu tür planları dile getirebilir miydi? *Emperyalist yayılcılık tam da bu amaca hizmet eder: Uluslararası askerî ve ekonomik rekabet koşullarında ulusal sermayenin en genel çıkarlarını korumak*. Bu bağlamda Türkiye, Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın deniz yetki alanı iddialarını sınırlandıracak şekilde Libya ile Münhasır Ekonomik Bölgelerinin (MEB) sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşma da imzalamıştır.

Küresel güvenlik ortamının, özellikle Türkiye'nin çevresindeki bölgelerde, giderek daha karmaşık hale gelmesi, Türkiye'nin bu çalkantılı jeopolitik ortamda kendi konumunu belirleme çabalarını da zorlaştırmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Türkiye, dış politikasında çok boyutlu bir yaklaşımı yansıtan ikili bir strateji izlemektedir. Bir yandan Batı emperyalizmine karşı eleştirel bir söylem benimseyerek, kendisini Batı hegemonyasından hoşnutsuz olan toplumların sesi olarak sunmakta; diğer yandan ise ABD öncülüğündeki neoliberal küreselleşme düzeniyle uyumunu sürdürmekte ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu başta olmak üzere çeşitli bölgelerde bıraktığı jeopolitik boşluklardan fırsatçı bir biçimde yararlanmaya çalışmaktadır.

2008–2009 küresel finans krizinin ardından Türkiye önemli ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle dış ticaret dengesizlikleri ve Avrupa pazarlarındaki daralma, Ankara'yı yeni ekonomik ortaklar aramaya yöneltmiştir. Avrupa'dan gelen talebin azalması üzerine Türk ihracatçıları hızla şu bölgelere yönelmiştir:

- Asya,
- Rusya,
- Kuzey Afrika,
- Orta Doğu.

Bu stratejik yön değişikliği, Türkiye'nin ticari ilişkilerini çeşitlendirmesine ve küresel ekonomideki dinamik değişimlere daha esnek şekilde uyum sağlamasına yardımcı olmuştur.

Bu perspektife göre Türkiye'nin son yirmi yıldaki dış politikası yalnızca güvenlik kaygılarıyla değil, aynı zamanda sermaye ihracı, yeni pazarlar bulma, enerji kaynaklarına erişim sağlama ve uluslararası rekabette Türk şirketlerinin konumunu güçlendirme hedefleriyle de şekillenmiştir.

Son yıllarda Türkiye ile Rusya arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler önemli ölçüde güçlenmiş; Rusya, Almanya'nın ardından Türkiye'nin en önemli ikinci ticaret ortağı haline gelmiştir. Bu yakınlaşma, ticaret hacmindeki kayda değer artışın yanı sıra enerji ve savunma gibi stratejik sektörlerde geliştirilen ortak projelerle de somutlaşmaktadır. Aynı zamanda Çin de Türkiye'nin üçüncü büyük ticaret ortağı konumuna yükselmiş; iki ülke ekonomik iş birliğini derinleştirmek ve karşılıklı yatırım olanaklarını geliştirmek amacıyla çeşitli girişimleri hayata geçirmektedir. Bu ilişkilerin karşılıklı etkileşimi, Türkiye'nin küresel ticaret dinamikleri içerisindeki stratejik konumlanışını ve çok yönlü dış ekonomik politikasını açıkça ortaya koymaktadır (Gökay, 2021: 77–81).

Yirmibirinci yüzyılın üçüncü on yılına gelindiğinde, Türkiye'nin yalnızca bu ülkelerle ekonomik ilişkilerini derinleştirmekle kalmadığı, aynı zamanda Rusya-Çin ekseninin teşvik ettiği jeopolitik ve güvenlik çerçeveleriyle de daha yakın bir ilişki kurmaya başladığı giderek daha belirgileşmiştir. Bu yönelim, Türkiye'nin uluslararası ittifaklarını çeşitlendirme, değişen küresel düzende kendi etkisini artırma, hızla büyüyen pazarlarda ortaya çıkan fırsatlardan yararlanma ve küresel siyasetin karmaşık dinamikleri içinde daha etkin bir konum edinme çabasını yansıtmaktadır.

Türkiye, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) aracılığıyla dünyanın çeşitli bölgelerine insani yardım ulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, özellikle kendi kültürünü ve değerlerini öne çıkaran popüler televizyon dizileri başta olmak üzere çeşitli kültürel ürünler ihraç etmektedir. Ayrıca yeni camilerin inşasına yapılan yatırımlar, Türkiye'nin Balkanlar ve Orta Doğu'daki kültürel varlığını ve *yumuşak güç* kapasitesini daha da güçlendirmektedir.

Bu *"yumuşak güç"* stratejisi, daha iddialı bir *"sert güç"* politikasıyla tamamlanmaktadır. Bu doğrultuda önemli dönüm noktalarından biri, Türkiye'nin 2017 yılında Somali'nin başkenti Mogadişu'da askerî bir üs kurması olmuştur. Bu stratejik adım, Türkiye'ye yalnızca Afrika Boynuzu'nda önemli bir güvenlik dayanağı kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda bölgesel istikrarın güçlendirilmesine yönelik kararlılığını da ortaya koymuştur. Türkiye, insani yardım faaliyetleri, kültürel diplomasi ve askerî varlığını bir araya getiren bu çok yönlü yaklaşım aracılığıyla uluslararası sistemdeki rolünü ve etkisini giderek daha belirgin biçimde şekillendirmektedir.

Türkiye'de 2016 yılında yaşanan darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve siyasi koalisyonu lehine i siyasal güç dengelerini önemli ölçüde değiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç, muhalefetin baskı altına alındığı daha otoriter bir

yönetim yapısının ortaya çıkmasına yol açmış ve günümüzde birçok ülkede görülen "*seçimli diktatörlükler*" (*electoral dictatorships*) eğiliminin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Biçimleri ve işleyişleri farklılık gösterse de, bu rejimlerin neoliberal küreselleşme ve ekonomik belirsizlik koşullarında benzer politika tercihlerini ve ideolojik temelleri paylaştıkları ileri sürülmektedir.

Bu çerçevede, günümüz Türkiye'sinin siyasal atmosferi, ülkenin sosyoekonomik ve siyasal dinamiklerini derinden etkileyen bir *otoriter neoliberalizm* anlayışıyla karakterize edilmektedir. Bu yaklaşım, *neoliberal küreselleşmenin süreklilik kazanan krizlerinin yol açtığı ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluklara verilen doğrudan bir yanıt* olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Türkiye'deki siyasal ve ekonomik elitler, dış politikada hareket alanını genişletmek, Batılı ittifaklara bağımlılığını azaltmak ve iç politikada popülist desteği güçlendirmek amacıyla "*stratejik özerklik*" söylemini aktif biçimde öne çıkarmışlardır (Mankoff ve Bergmann, 2025).

Bu söylem, ülkenin ekonomik performansına ve büyüme potansiyeline vurgu yapmakta; küresel ekonomik sistem içerisinde daha fazla bağımsızlık ve dayanıklılık arzusunu yansıtmaktadır. Türkiye'nin Batı merkezli ekonomik modellere olan bağımlılığını azaltarak kendi yolunu çizme ve yerli çözümler geliştirme isteğini ifade etmektedir. Ancak bu yalnızca sosyo-ekonomik bir strateji değildir; aynı zamanda Türkiye'nin siyasi yapısına nüfuz eden otoriter uygulamalarla da yakından bağlantılıdır.

Bu çerçeve altında hükümet, bir yandan gücünü pekiştirmeye çalışırken diğer yandan da *güçlü ve kendi kendine yeterli bir devlet imajı* oluşturmaya çabalamaktadır. Stratejik özerklik vurgusu, çoğu zaman sivil özgürlükler ve demokratik yönetim üzerine eleştirel tartışmaları geri plana itmekte; *siyasi özgürlükler yerine ekonomik büyüme ve istikrarı önceliklendirmektedir*. Bu paradoks, Türkiye'nin mevcut durumunun karmaşıklığını ortaya koymaktadır: *Ekonomik bağımsızlık hedefleri ile giderek daha otoriterleşen bir siyasal rejimin gerçeklikleri yan yana var olmaktadır*.

Jeopolitik açıdan bakıldığında, ABD'nin Orta Doğu, Kuzey Afrika (MENA) ve Orta Asya bölgelerinden görece olarak geri çekilmesi, Türkiye'nin ilerleyebileceği bir *bölgesel güç boşluğu* yaratmıştır. Bu süreç, Rusya ve Çin'in benzer hamleleriyle eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla "stratejik özerklik", Kuzey Atlantik etkisinin ve basıncının daha sınırlı olduğu *yeni çok kutuplu dünya düzeninin* sunduğu fırsatlardan yararlanmaktadır. Bu yeni jeostratejik alanlarda Türkiye, hem avantajlar hem de dezavantajlarla yeniden sahneye çıkmaktadır.

Afro-Asya güç dağılımı sisteminde Türkiye, Rusya ve Çin'e kıyasla daha küçük bir aktördür. 1940'lardan itibaren, özellikle Marshall Planı döneminde, Türkiye Batı güç yapısı içerisinde ABD, Almanya ve Japonya'ya bağımlı bir konumda bulunmuştur. Türkiye'nin dış politikası, özellikle Ukrayna savaşı karşısında tarafsız bir pozisyon koruma çabası, ülkenin karar alma süreçlerinde "stratejik özerklik" arayışını yansıtan son dönem değişimlerini göstermektedir. Türkiye'nin Irak, Suriye ve Libya'daki güvenlik politikaları ile Somali'deki askerî varlığı "*alt-emperyalist*" olarak tanımlanabilse de, bu durum Türkiye'nin NATO ve ABD başta olmak üzere temel Batılı

güç merkezlerinden bağımsız olduğu anlamına *gelmemektedir*. Ancak Türkiye'ye dikkate değer bir hareket alanı ve esneklik kazandırmaktadır.

Yirmibirinci yüzyılda Türkiye, Afrika ve Körfez bölgesindeki etkisini artırmak amacıyla diplomatik “yumuşak gücü” askerî “sert güç” ile etkili biçimde birleştirmiştir. İnsani yardımlar, yatırımlar ve askerî eğitim programları aracılığıyla Ankara, stratejik dayanak noktaları oluşturmuş ve kârlı savunma işbirliği anlaşmaları elde etmiştir. Türkiye'nin Afrika'daki askerî varlığı, genellikle yumuşak güç faaliyetlerinin ardından gelmiştir. Ankara, kıta genelindeki ilişkilerini derinleştirmek amacıyla askerî eğitim programlarını genişletmektedir; Mali ve Nijer'den gelen askerler yakın dönemde Türk özel kuvvetler eğitim kamplarından mezun olmuştur. Basra Körfezi'nde ise Türkiye, Katar'daki askerî üssünü korurken Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile ilişkilerini yönetmeye çalışmaktadır. Son dönemde Ankara, Suudi Arabistan ile ortak İHA üretimi girişimlerinde bulunmuş ve Mısır ile ilişkilerini yeniden canlandırmaya yönelik adımlar atmıştır (RFI, 2026).

Özellikle son on yılda Türkiye, Doğu Afrika'da daha güçlü bir varlık oluşturmuş ve kendisini bir “Afro-Avrasya devleti” olarak tanımlamaya başlamıştır. Türkiye'nin Afrika'daki büyükelçilik sayısı 2009'da 12 iken 42'ye yükselmiş, Sahra Altı Afrika ile ticaret hacmi ise 1 milyar dolardan yaklaşık 8 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye'nin en büyük denizaşırı askerî üssü Somali'de bulunmakta ve burada yerel güvenlik güçlerine eğitim verilmektedir. Bunun yanı sıra Sudan, Nijer, Cibuti, Çad ve Gine gibi ülkelere de çeşitli destekler sağlanmıştır.

Türkiye niyetlerinin “sömürgeci değil kardeşçe” olduğunu savunsa da, zaman zaman *Yeni Osmanlıcı* söylemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin hedefe yönelik kalkınma yardımları ve altyapı projeleri, Batılı yardımlarda sıklıkla görülen ağır siyasi şartlar olmaksızın hızlı ve görünür sonuçlar sunduğu için, Afrikalı siyasi elitler tarafından *olumlu* karşılanmaktadır. Bu pragmatik yaklaşım, Türkiye'yi Çin, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve İran gibi geleneksel ve yükselen aktörlerle rekabet eden etkili bir orta ölçekli güç konumuna taşımaktadır (Duzgit, 2025).

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik stratejik yayılması, Fethullah Gülen tarafından kurulan ve merkezi ABD'de bulunan İslami hareketin diplomatik, ticari ve eğitim faaliyetleri açısından da önemli bir meydan okuma oluşturmaktadır. Bir zamanlar Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın müttefiki olan Gülen hareketi, zamanla onun en güçlü rakiplerinden biri haline geldi. Hareketin Hizmet eğitim ağı, özellikle Afrika'da güçlü bir küresel varlığa sahiptir ve birçok ülkede yerel elitlerin tercih ettiği Fransız eğitim kurumlarına daha düşük maliyetli bir alternatif sunmaktadır.

Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından, Türkiye hükümeti olayın sorumluluğunu Gülen hareketine yükledi ve buna karşılık olarak *Türkiye Maarif Vakfı* 'nı kurdu. Bu vakfın temel amacı, dünya genelindeki Gülen bağlantılı okulları devralmak veya onların yerini almaktı. Ankara, böylece, çok sayıda ülke üzerinde diplomatik baskı kurarak onlarca ülkede 200'den fazla Gülen bağlantılı eğitim kurumunun kapatılmasını veya Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmesini sağlamış durumdadır. (Norton & Kasapoğlu, 2016).

Türkiye'nin Afrika'daki *yumuşak güç (soft power) stratejisi*, eğitim kurumlarının çok ötesine uzanmakta; kıtaya daha derin bağlar kurmayı amaçlayan kapsamlı girişimleri içermektedir. Türkiye'nin Afrika stratejisi, insani yardım ile sağlık diplomasisini birleştirmektedir. Mogadişu Somali-Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi gibi büyük sağlık tesisleri inşa ederek ve tıbbi eğitim programları yürüterek Türkiye, yerel sağlık hizmetlerine erişimi genişletmekte ve aynı zamanda kendisini Küresel Güney'de sömürgeci olmayan, önemli bir ortak gibi konumlandırmaktadır. Sağlık alanının yanı sıra Türkiye, kalkınma projeleri, insani yardım faaliyetleri ve sosyal refah çalışmaları yürüten çok sayıda sivil toplum kuruluşunu da destekleyerek Afrika'daki yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik bağlılığını güçlendirmektedir (Devecioğlu, 2024).

Türkiye'nin Afrika'daki *yumuşak güç* girişimleri, etkisini çok katmanlı ilişkiler aracılığıyla güçlendiren kültürel değişim faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu girişimler, çağdaş ve geleneksel Türk sanatını bir araya getiren etkileyici sanat sergilerini içermekte ve Türkiye'nin zengin kültürel mirasına dair bir bakış sunmaktadır. Canlı kültür festivalleri Türk müziğini, dansını ve mutfağını tanıtarak çeşitliliği kutlamakta ve katılımcılar arasında birlik duygusunu teşvik etmektedir. Ayrıca Türkiye, kültürlerarası iletişimi geliştirmek amacıyla kapsamlı dil kursları sunmaktadır. Ticaret heyetleri, kültürel etkinlikler ve eğitim ortaklıkları yoluyla Türkiye, Afrika'da kalıcı ilişkiler kurmayı, *geçmişte Afrika'nın bazı bölgelerine kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğu mirasını öne çıkarmayı*, imajını güçlendirmeyi ve ticari ilişkileri teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu stratejik yaklaşım, Türkiye'yi kıtanın değişen jeopolitik yapısında önemli bir aktör konumuna getirmektedir.

Orta Akdeniz, günümüzde *yoğun emperyalist rekabetin merkezinde* yer almakta ve Türkiye, bölgesel gücünü artırma çabaları nedeniyle yükselen gerilimlerin ve çatışmaların odağında bulunmaktadır. Libya'daki karmaşık durumda Türkiye ve Katar, Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (GNA) desteklerken; karşı taraftaki Libya Ulusal Ordusu (LNA), Rusya, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından askerî ve mali olarak desteklenmekte, ayrıca Fransa'nın aktif desteğini almaktadır. Ekim 2025'te ilan edilen kırılgan ateşkese rağmen, Ankara yanlısı Suriyeli güçler de dâhil olmak üzere binlerce yabancı asker ve paralı savaşçı Libya'da varlığını sürdürmekte ve bu durum hassas barış süreci ile BM'nin geçiş programını tehdit etmektedir.

Türkiye'nin GNA ile kurduğu stratejik ortaklık, Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından zengin olduğu düşünülen "sınırlandırılmış" deniz alanlarına erişim sağlayan tartışmalı bir anlaşmayı da kapsamaktadır. Ancak bu durum oldukça karmaşıktır; zira söz konusu deniz alanları Yunanistan, Mısır ve Kıbrıs gibi komşu ülkeler tarafından da hak iddia edilen bölgeler arasında yer almaktadır. Özellikle Girit ve Kıbrıs, Türkiye'nin deniz yetki alanı iddiaları içerisinde yer almakta ve bu durum bölgesel gerilimleri artırmaktadır.

Türkiye'nin iddialı denizcilik hedefleri, geniş deniz alanları üzerinde hak iddia eden ve Kıbrıs, Yunanistan ile Mısır'ın tanıdığı Münhasır Ekonomik Bölgeler (MEB) ile önemli ölçüde çakışan *"Mavi Vatan" doktrinine* dayanmaktadır. Bu nedenle *Ankara'nın*

yaklaşımı, stratejik öneme sahip Girit Adası ve bölünmüş Kıbrıs Adası çevresindeki suları da kapsayan yetki alanı taleplerini genişletmekte; böylece bölgesel anlaşmazlıkları ve jeopolitik karmaşıklıkları daha da derinleştirmektedir (Isachenko & Kaymak, 2024).

Sonuç

Yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde, büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde gelişen *neoliberal küreselleşme* olgusu zirveye ulaşmıştı. *Küresel üretim ağları ve finansallaşmaya dayanan bu geniş çaplı süreç*, daha önce küresel ekonomik sistemin dışında kalan birçok bölgeyi, özellikle de Orta Avrasya ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet bloku ülkelerini, bugün dünya ekonomisine entegre etmeyi başarmıştır. Ancak, bu ekonomileri bütünsel bir neoliberal ekonomik ve finansal yapıya katmayı amaçlayan proje çeşitli zorluklarla karşılaşmış; aynı dönemde Çin ve Hindistan'ın küresel etkilerinin yükselmesi ve Rusya'nın özellikle savunma ve güvenlik alanlarında yeniden güç kazanması gibi jeopolitik dönüşümler yaşanmıştır.

Yirmibirinci yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu karmaşık dinamikler, yalnızca ABD hegemonyasının yapısal kırılma noktalarını ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda bazı orta büyüklükteki ekonomilerin bölgesel ölçekte etkilerini artırmalarına da zemin hazırlamıştır. Bu yükselen güçler, avantajlı jeopolitik konumları ve tarihsel-siyasal geleneklerinden yararlanarak *alt-empyralist (sub-imperialist) devletler* olarak işlev görebilecekleri özgün bir konum elde etmişlerdir. Küreselleşme de bu ülkelere fayda sağlamış; işletmelerinin küresel üretim ağlarına ve uluslararası ortak girişimlere katılmasına imkân tanımıştır.

Bu süreçlerin ve jeopolitik konumlarının bir sonucu olarak, çeşitli bölgesel güçler küresel ekonomi içinde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu ülkeler serbest piyasa politikaları, deregülasyon ve özelleştirme gibi neoliberal uygulamaları aktif biçimde benimsemektedir. Bunun yanında, çevrelerindeki daha zayıf devletler üzerinde ekonomik gündemlerini veya siyasi ideolojilerini dayatarak çeşitli empyralist kontrol biçimleri uygulamış ve böylece kendi bölgesel üstünlüklerini pekiştirmektedir.

Bu alt-empyralist davranış biçimi, yalnızca güç dengelerindeki bir değişimi yansıtmakla kalmamakta; aynı zamanda bu orta ölçekli ekonomilerin kendilerini, geleneksel hegemonik yapıların zayıflamasına kendi nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla nasıl uyarladıklarını ve bundan nasıl yararlandıklarını da göstermektedir. Bu sayede söz konusu ülkeler, bölgesel siyaset ve ekonominin şekillenmesinde önemli aktörler haline gelirken, aynı zamanda küreselleşme ve neoliberal kalkınmanın daha geniş eğilimlerine de katkıda bulunmaktadır.

Bu stratejik ortamda bu güçler, kendi bölgesel “*etki alanlarını*” (spheres of influence) tanımlamaya çalışmaktadır. Hesaplanmış adımlar atarak yatırımlar için istikrarlı çıkış noktaları ve ekonomik büyümeleri açısından hayati öneme sahip kaynaklara erişim sağlamaktadırlar. Bu dinamiğin çarpıcı bir örneği, Türkiye'nin Orta Doğu, Orta Asya

ve Afrika'ya yönelik ekonomik, siyasi ve askerî boyutları kapsayan geniş ölçekli açılımıdır. *Türkiye, bu bölgelerde fiilen kendi “etki alanlarını” oluşturmaktadır.* Bu çok yönlü genişleme, Türkiye'nin stratejik öneme sahip bu bölgelerde kapsamlı bir nüfuz ve fırsat ağı kurma yönündeki bilinçli stratejisini ortaya koymakta ve onu sürekli değişen küresel düzende bir alt-emperyal güç olarak konumlandırmaktadır.

Yirmibirinci yüzyılın üçüncü on yılına girerken Türkiye, kendisini emperyalist güçler arası rekabetin kritik bir kesişim noktasında bulmaktadır. Bir tarafta Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın rekabet eden çıkarları, diğer tarafta özellikle Afrika Boynuzu'nda yükselen bir aktör olarak Çin'in artan etkisi bulunmaktadır. Dikkat çekici olan, *Türkiye'nin ikili konumudur:* Bir yandan NATO içerisinde sağlam biçimde yer alırken, diğer yandan kendi çıkarlarını bağımsız şekilde takip edebilecek esnekliği korumaktadır. Bu özgün konum, Türkiye'ye bölgesel jeopolitiğin karmaşık ortamında ilişkilerini ve stratejik hedeflerini etkin biçimde kullanma imkânı vermektedir.

Önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, *alt-emperyal güçler sıklıkla geleneksel emperyalizmle ilişkilendirilen sömürücü stratejileri taklit etmektedir.* Bu durum, küresel güç ilişkilerindeki *sürekliliği* gözler önüne sermektedir. Bu stratejilerden biri, yerli halkların haklarını ve çevresel sürdürülebilirliği çoğu zaman göz ardı eden saldırgan arazi edinimleri (ilhaklar) ve toprak genişletme girişimleridir. Bu olgu, çeşitli Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde yatırım yapan ve faaliyet gösteren Türk şirketlerinin uygulamalarında açıkça görülebilmektedir. Bu faaliyetler çoğu zaman *ekstraktivizm* olarak adlandırılan, *değerli madenler, kereste ve fosil yakıtlar gibi doğal kaynakların büyük ölçekli çıkarımına dayanan bir uygulamayla birlikte yürütülmektedir.*

Türkiye ve benzeri ülkelerin uyguladığı alt-emperyalist stratejiler, bu devletlerin 21. yüzyıl küresel sisteminde nasıl hareket ettiklerini göstermektedir. *Bu politikalar yalnızca ekonomik büyüme arzusundan kaynaklanmamakta; aynı zamanda daha zayıf ülkeler üzerinde siyasi ve askerî üstünlük kurma ihtiyacından da beslenmektedir.* İç ekonomik refah arayışında olan bu devletler, çoğu zaman kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını ön planda tutmakta; bunun sonucunda faaliyet gösterdikleri bölgelerin toplumsal bütünlüğü ve çevresel sürdürülebilirliği zarar görebilmektedir. Bu durum, uluslararası sistemdeki güç yapılarının derin bir dönüşüm geçirdiğini ve tarihsel emperyalizmin gölgelerinin yeni ve karmaşık biçimlerde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

David Harvey, bu alt-emperyal devletlerin ekonomik ve siyasi krizleri yönetmek için kullandıkları yöntemlere ilişkin analizinde eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Harvey'e göre bu stratejiler çoğu zaman *kapsamlı çözümler olmaktan ziyade geçici pansuman işlevi* görmektedir. Kısa vadede yerel ekonomilerin karşı karşıya olduğu bazı acil sorunları hafifletebilseler de, küresel kapitalist sistemin yapısal çelişkilerini veya günümüzde İsrail ile Türkiye arasında, ya da daha eski dönemlerde Türkiye ile Yunanistan arasında görülen bölgesel antagonizmaları çözemezler.

Bu alt-emperyal güçler çeşitli stratejileri benimseyip uygularken, farkında olmadan kendi aralarında daha yoğun bir rekabet ve düşmanlık ortamı yaratabilmektedirler. *Bu rekabet ticari anlaşmazlıklara, siyasi krizlere ve hatta askerî çatışmalara dönüşme riski*

taşımaktadır. Sonuç olarak alt-emperyal güçler, yararlanmaya çalıştıkları çelişkilerin kendilerine karşı işlemesine daha açık hale gelmektedir. Bu durum iç siyasi istikrarsızlık, ekonomik kırılganlık ve bölgesel güvenlik sorunları şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

İç istikrarsızlık, siyasi kutuplaşmalar ile merkezi bankacılık politikaları etrafında şekillenen mali krizlerin birleşiminden kaynaklanmaktadır. Faiz oranları ve döviz kuru dalgalanmaları gibi unsurlar bu süreçte belirleyici rol oynamaktadır. Bu dinamikler, ülkelerin diğer devletler üzerinde baskı kurmaya çalıştığı ve çoğu zaman iş birliğini değil gerilimleri artıran alt-emperyal saldırganlık biçimlerine yol açabilmektedir.

Dolayısıyla geçici ekonomik çözümlere ve siyasi baskı araçlarına duyulan bağımlılık, temel sorunları çözmek bir yana, yerel bağlamların çok ötesine uzanan etkiler doğuran *kırılgan bir jeopolitik ortamın oluşmasına* katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin politikalarının kısa vadeli sonuçları hem Türkiye açısından hem de hâkim küresel güçlerin çıkarları açısından avantajlı görünebilir. Ancak uzun vadeli sonuçları belirsiz ve potansiyel olarak *kaygı vericidir*. Türkiye'nin nüfuzunu agresif biçimde genişletmesi, hem ülkelerin kendi içlerinde hem de bölgesel düzeyde mevcut gerilimleri artırabilir; yeni çatışmaları tetikleyebilir veya zaten kırılgan olan jeopolitik ortamı daha da istikrarsızlaştırabilecek mevcut krizleri derinleştirebilir.

Bu jeopolitik ortamdan kaynaklanan belirsizlikler ve güvensizlikler, geniş kapsamlı ve uzun vadeli sonuçlar doğurabilir. Kuzey Irak ve Suriye'deki Kürtler, Suriyeliler, Libyalılar ve Somalililer gibi yerel halklar, artan gerilimler, ekonomik istikrarsızlık ve olası askeri çatışmalar nedeniyle günlük yaşamlarının ciddi biçimde etkilenmesi riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, göç baskılarının artmasına ve insani krizlerin derinleşmesine yol açabilir. Dahası, böylesi bir istikrarsızlığın etkileri yalnızca bölgeyle sınırlı kalmayacak; ticaret yollarının değişmesi, enerji arzının etkilenmesi ve emtia fiyatlarında dalgalanmaların ortaya çıkması yoluyla küresel piyasaları da etkileyebilecektir.

Türkiye, bölgesel nüfuzunu genişletmek amacıyla aktif bir şekilde *alt-emperyal bir strateji* izlemektedir. Hükümet yetkilileri sık sık “21. yüzyıl Türkiye yüzyılıdır” söylemini dile getirmektedir (*Anadolu Ajansı*, 2013). Bu hedef kısa vadede ekonomik kazançlar sağlayabilir ve Türkiye'nin uluslararası arenadaki siyasi gücünü artırabilir. Aynı zamanda ülke içindeki yönetici elitlerin konumunu güçlendirirken, Türkiye'nin büyük dünya güçleri nezdindeki itibarını da yükseltebilir. Ancak jeopolitik hedeflerin bu denli agresif biçimde takip edilmesi, istemeden de olsa çatışma ve istikrarsızlığa elverişli bir ortam yaratabilir. Uzun vadede böyle bir senaryo yalnızca Türkiye'nin ulusal güvenliği ve iç bütünlüğü açısından ciddi riskler doğurmakla kalmayacak, aynı zamanda *daha geniş bölgesel istikrarı da tehlikeye atacaktır*. Türkiye'nin içinde yer aldığı karmaşık küresel ilişkiler ağı, komşu devletlerin bu hırslı politikalarına vereceği tepkiler nedeniyle önemli baskılarla karşı karşıya kalabilir. Bunun sonucunda diplomatik gerilimler, ekonomik maliyetler ve hatta ciddi askerî çatışmalar ortaya çıkabilir.

Kaynakça

Amaral, Rodrigo Augusto Duarte (2025). “Hegemony and Resistance: US Imperial Strategies in Latin America and the Middle East After the Cold War”, *Middle East Critique*, 34/4, 11 November, [Full article: Hegemony and Resistance: US Imperial Strategies in Latin America and the Middle East After the Cold War](#)

Anadolu Ajansi (2013). “21st century will be the century of Turkey: PM Erdogan”, 17 November, [21st century will be the century of Turkey: PM Erdogan](#)

Berger, Mark T. (2001). “The Post-Cold War Predicament: A Conclusion”, *Third World Quarterly*, 22/ 6, December, [The Post-Cold War Predicament: A Conclusion on JSTOR](#)

Bilen, Seda Sezer (2020). “Turkey looks to Libya for economic gains”, 7 March, *DW*, [Turkey looks to Libya for economic gains](#)

Bond, Patrick (2025). “Transcending Imperialist/Sub-Imperialist Partnerships”, in Ziai, A., Jha, P., Lümmen, J. (eds) *Global Partnerships and Neocolonialism* , Palgrave Macmillan, 21 June, [Transcending Imperialist/Sub-Imperialist Partnerships | Springer Nature Link](#)

Cameron-Moore, Simon (2010). “"Anatolian tigers" go where Turkey's diplomacy leads”, *Reuters*, 13 July, ["Anatolian tigers" go where Turkey's diplomacy leads | Reuters](#)

Cornelissen, Lars (2025). “Neoliberal imperialism”, *Politics*, 45/2, [Neoliberal imperialism - Lars Cornelissen, 2025](#)

Daily Sabah (2019). “Turkey to remain on Sudan’s Suakin Island for civilian purposes”, 26 April, [Turkey to remain on Sudan’s Suakin Island for civilian purposes | Daily Sabah](#)

Denizeau, Aurelien (2021). “Mavi Vatan, the "Blue Homeland": the Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey”, *French Institute of International Relations*, 29 April, [Mavi Vatan, the "Blue Homeland": the Origins, Influences and Limits of an Ambitious Dctrine for Turkey | Ifri](#)

Devecioglu, Kaan (2024). “Türkiye’s Vision for Africa: Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation”, *Insight Turkey*, 9 October, [Türkiye’s Vision for Africa: Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation, Articles Kaan Devecioğlu | Insight Turkey](#)

Duzgit, Senem Aydin (2025). “Risk, Leverage, Autonomy: Turkey’s Options in a U.S.–China World”, *Belfer Center*, November, [Risk, Leverage, Autonomy: Turkey’s Options in a U.S.–China World | The Belfer Center for Science and International Affairs](#)

Flores, Renato (2023). “World Capitalist Accumulation and Sub-imperialism by Ruy Mauro Marini”, *Cosmonaut*, 1 May, [World Capitalist Accumulation and Sub-imperialism by Ruy Mauro Marini](#)

- Galeano, Eduardo (1973). *Open Veins of Latin America*, Monthly Review Press.
- Gokay, Bulent (2021). *Turkey in the Global Economy*, Agenda.
- Harvey, David (2003). *The New Imperialism*, Oxford University Press.
- Hurriyet Daily News (2024). “SMEs account for 70 percent of employment, shows TÜİK data”, 25 December, [SMEs account for 70 percent of employment, shows TÜİK data - Latest News](#)
- Ibrahim, Mahmoud A. (2022). “Turkey Is an Afro-Eurasian State”, *Politics Today*, 24 February, [Turkey Is an Afro-Eurasian State - Politics Today](#)
- Isachenko, Daria & Erol Kaymak (2024). “Turkey’s Strategic Autonomy in the Black Sea and the Eastern Mediterranean”, Stiftung Wissenschaft und Politik, 6 September, [Turkey’s Strategic Autonomy in the Black Sea and the Eastern Mediterranean - Stiftung Wissenschaft und Politik](#)
- Mahjoub, Husam (2025). “The emerging sub-imperial role of the United Arab Emirates in Africa”, *TNI*, 4 February, [The emerging sub-imperial role of the United Arab Emirates in Africa | Transnational Institute](#)
- Mamouni, Khadija (2025). “Türkiye: An Emerging Middle Power in Africa Türkiye: An Emerging Middle Power in Africa”, *Policy Center for the New South*, 30 September, [Türkiye: An Emerging Middle Power in Africa](#)
- Mankoff, Jeffrey & Max Bergmann (2025). “Strategic Ambiguity: Erdoğan’s Turkey in a Multipolar World”, *CSIS*, 2 December, [Strategic Ambiguity: Erdoğan’s Turkey in a Multipolar World](#)
- Marini, Ruy Mauro (1965). “Brazilian "Interdependence" and Imperialist Integration”, *Monthly Review*, 17/7, December, [Brazilian "Interdependence" and Imperialist Integration | Monthly Review](#)
- Nazli, Akin (2025). “Istanbul-listed Koc makes Top 20 for first time in Global 500 Family Business ranking”, *IntelliNews*, 25 April, [bne IntelliNews - Istanbul-listed Koc makes Top 20 for first time in Global 500 Family Business ranking](#)
- Norton, Jenny & Cagil Kasapoglu (2016). “Turkey's post-coup crackdown hits 'Gulen schools' worldwide”, *BBC News*, 23 September, [Turkey's post-coup crackdown hits 'Gulen schools' worldwide - BBC News](#)
- RFI* (2026). “Turkey expands influence in Africa through military training”, 6 June, [Turkey expands influence in Africa through military training - International report - RFI](#)
- Republic of Türkiye Ministry of Trade (2025). Economic Outlook September 2025, [PowerPoint Sunusu](#)

SIPRI (2025). *The SIPRI Top 100 ranking, 2024*, December, [The SIPRI Top 100 ranking, 2024 | SIPRI](#)

The Arab Weekly (2025). “Turkey’s Africa outreach balances diplomacy with controversial arms exports”, 3 November, [Turkey’s Africa outreach balances diplomacy with controversial arms exports | | AW](#)

Touazi, Ilas, Andrea Sau, & Mira Benucci (2025). “Türkiye, the new regional hegemonic power in Africa”, *ITSS*, 14 January, [Türkiye, the new regional hegemonic power in Africa – ITSS Verona](#)

Türkiye Today (2024). “Turkish investments in US reach \$10B after Trump's victory”, 13 November, [Turkish investments in US reach \\$10B after Trump's victory - Türkiye Today](#)

Türkiye Today (2026). “Türkiye-Africa trade reaches \$40B as ties deepen across continent”, 26 May, [Türkiye-Africa trade reaches \\$40B as ties deepen across continent - Türkiye Today](#)

Zeino, Ellinor (2025). “Turkey’s Integrated Approach to Development Cooperation”, *Konrad Adenauer Stiftung*, 17 September, [Turkey’s Integrated Approach to Development Cooperation - International Reports - Konrad-Adenauer-Stiftung](#)